

על הפרשה

סוכות

מחשבה ומוסר

סוגיות ועיונים

אהרן קופמן

052-7624467

7624467@gmail.com

אשמח לקבל הערות והארות

מחשבה ומוסר

הידור מצוה

מסופר על הגרי"ל חסמן זצ"ל, שפעם הביא לו סוחר ירא שמים אתרוג ודאי שאינו מורכב, אבל לא היה כל כך נאה, ואמר לו שיראה בעוד כמה ימים אם לא יזדמן לו אחר יקח את זה, ובינתיים הביאו לו אתרוגים מהודרים מאד שגם היו בלתי מורכבים, וצורתם היתה עד להפליא ממש.

בראותו זאת התרגש מאוד במחשבותיו, ואמר לבני ביתו, שלקנות את שניהם אין ביכולתי, ומכיון שכבר התייאשתי בלבי מאתרוג יותר טוב והחלטתי לקנות את הראשון, הרי "ודובר אמת בלבבו" הוא גם הידור, ואם כן יש לי אתרוג "הדר", ולא קנה את השני.

זהירות בקניית ד' מינים

פעם נכנס מרן הסטייפלער זצ"ל לפני חג הסוכות למוכר לולבים, ובדק את כל הלולבים ולא מצא לולב כרצונו, וכבר יצא והלך לו מן החנות, ולפתע חזר לחנות ושוב חיפש, והוציא לולב אחד, ושילם מחירו והלך לדרכו.

בדרך הסביר למי שנלווה אליו, אם הייתי הולך מכאן בלי לולב, היה עלול ח"ו לצאת קול שהרב קנייבסקי לא מצא בחנות זו שום לולב כשר, ושוב לא ייכנס אף אחד לחנות, ונמצא אני גורם לו הפסד, ולכן קניתי לולב.

מצות סוכה וד' מינים

כתב המשך חכמה, יש בתורה מצוות שהם מדריכים את האדם נגד הטבע, ויש מצוות שהן כפי הטבע, רק שהם מטהרים את הטבע ומזככים אותו. וזה מצות סוכה, אחרי שהאדם הוא עמל בשדה כל הקיץ, יחרוש, יזרע, ויעדור, ויקצור, ויעמר, ועמל בשדה, ויאסוף את גרנו, ואסמיו מלאו בר, ולבו שמח בפרי עמלו, מה מתוקה לו מנוחתו להסתופף בצל ביתו, אז באה התורה ואמרה, צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי! זה נגד הטבע לקדש כוחות האדם והרגשותיו מגבול החמרי. ולכן אמרו חג הסוכות תעשה לה', שיהא שם שמים חל על הסוכה כעל החגיגה, והוא ענין קדושה, ועצי סוכה אסורים מן התורה.

אמנם, יש מצוות שהן כפי חוקי הטבע, רק שהוא על פי חוקי החכמה העליונה בפרטים מצוינים לפי טעמי החכמה האלקית. והנה מחק הטבעי לשמוח עת האסיף בזרעונים ובעטרות של שבלים - כנהוג בין העמים - על זה באה התורה והגבילה ד' מינים ידועים בקבלה, ואמרה "ושמחתם לפני ה' שבעת ימים". לכן גבי אתרוג לא נזכר רק הוקצה למצותו, אבל שיהא חל שם שמים לא הוזכר בגמרא.

ומפני זה מצוות שהן נגד הטבע צריכין הכנה רבה וחיזוק, לכן כתוב "תעשה" בסוכה, "ותעשה" - ולא מן העשוי. לא כן בד' מינים שהם כפי הטבע, אינו צריך הכנה רבה, ואף שאינו

אגוד כשר. וליכא "עשייה" אצלו, ולא שייך "תעשה" - ולא מן העשוי", ואף אם ליקט ענפים ביום טוב כשר.

אתרוג הכושי כשר

מבואר בסוכה שאתרוג הכושי כשר והדומה לכושי פסול.

כתב על כך בחידושי **החתם סופר**, שמעתי **ממורי ורבי הפלא"ה זצ"ל** לבאר במה שנחלקו רשב"י ורבי ישמעאל בברכות על מה שנאמר "ואספת דגנך", שרבי ישמעאל סבר הנהג בהן מנהג דרך ארץ, ורשב"י סבר שאם עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים. ואמר אביי, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן.

וביאר ההפלאה, שהם עשו כרשב"י, אבל לא היו ממש כמותו, וודאי מי שכוונתו לשם ה' הבוחן מחשבותיו ויודע עשתונותיו בודאי יעלה בידו, והם לא עשו כמותו בלבם אלא רק במעשיהם ולכן לא עלתה בידם.

וזה מה שאמרו אתרוג הכושי כשר, שהוא הצדיק שמשונה במעשיו ככושי המשונה בעורו, הוא כשר. אבל מי שרק רוצה לדמות לכושי הוא פסול.

צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי

שיטת רבא שסוכה מעל עשרים אמה פסולה, משום שאמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, ועד עשרים אמה אדם עושה דירתו דירת עראי, אבל למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע. וביאר שם רבא, שאף אם עשה את סוכתו ממחיצות של ברזל היא כשרה, כיון שהסוכה ראויה להיות ארעי ולכן אף אם עשאה קבע אינה פסולה בכך.

עורך מכאן **הסבא מקלם** יסוד גדול בעבודת האדם, שהתורה ציותה אחרי יום הכפורים ששב בתשובה, לעשות מעשה כדי שיוכל לעמוד בתשובתו, וזה רק על ידי שיעשה את עולמו עראי ולא קבע.

אמנם לחיות במדרגה זו באופן תמידי הוא דבר קשה, וכל העולם לא יוכלו לעמוד בזה, לכן באה ההלכה שסוכה כשרה רק בהיותה ראויה להיות ארעי, והיינו שהאדם ישמור את כוחותיו שלא יתקלקלו ח"ו באופן שיהיה מוכרח לעשות את העולם לקבע תמיד, אלא ירגיל את עצמו לפעמים שיהיה בידו האפשרות לעשות את העולם לארעי, ולפחות במחשבתו שיחשוב בעיון על הבלי העולם הזה.

וזו כוונת התורה במצות סוכה, להורות לאדם שלא יהיה אסור ברצונותיו, אלא שרצונו יהיה בידו.

שמחת בית השואבה

כתב **המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל**, אמרו חז"ל, מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו .

ואמרו שם, יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו אלו חסידים ואנשי מעשה, ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו אלו בעלי תשובה, אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו.

ומבואר שעיקר השמחה היא מענין ה"חטא" והיצר הרע, שחסידים ואנשי מעשה אומרים שילדותם לא ביישה את זקנותם, וכמו שאמרו חז"ל "הרבה ילדות עושה", ושמחים ומשבחים שלא חטאו מחמת ילדותם, וכן בעלי תשובה שמחים שזקנותם כפרה על ילדותם, שהרבה עבירות נמחקים בעת זקנותו של האדם, שרואה שדברים אשר היה להוט אחריהם בימי צעירותו יביט אליהם בימי זקנותו כדברי שחוק, ועל כך יש לשמוח שיש ימי זקנה. וכולם מודים ומשבחים את מי שלא חטא כלל.

והוא משום שעיקר שמחת חג הסוכות הוא שמחה היוצאת מתוך "יום סליחה ומחילה" מיום הכפורים, ועד כמה שזכה האדם לנקות ולטהר עצמו ביום הכפורים, בה במדה זוכה הוא ל"זמן שמחתנו", וחג הסוכות היא הוראה על דרגתו של האדם ביום הכפורים.

ועל נושא זה צריכה להיות שמחת כל אדם בזמן שמחתנו, ומה שזכה כל אחד ואחד לפי ערכו ביום הכפורים, מספיק להיות שמח בכל יכלתו בימי החג.

מצטער פטור מן הסוכה

רבי מנחם מנדל מקוצק זצ"ל היה אומר, כי מי שמצטער ממה שחסר לו דבר מה של עולם הזה, זהו סימן מובהק שאין לו שייכות עם הענין של מצות סוכה, ולכן הוא פטור ממצוה זו.

"בסכת תשבו שבעת ימים"

הגאון רבי ישראל משקלוב מספר, על תלמיד מתלמידי רבנו הגר"א שבא לקבל את פני רבו ברגל, בחול המועד סוכות, וביקש כי יבחנו על כל מסכת סוכה בעל פה.

שאלו הגר"א כמה מחלוקות יש במסכת זו בין רבי מאיר ורבי יהודה, בין רבי עקיבא לרבי טרפון וכו', ולא ידע התלמיד להשיבו. ואז פתח רבנו והחל מונה את מספר המחלוקות אחת לאחת.

כשבא הגר"א למנות את מספר ההלכות הנידונות בתלמודים בענין סוכה, העלה כי מספר הסוכות הנזכרות כפסולות, עולה כמנין "סכה" חסרה ללא ו', ואילו מספר הסוכות הכשרות עולה למנין "סוכה" מלאה.

"מצוה קלה" יש לי וסוכה שמה

מבואר בעבודה זרה שהקב"ה ניסה את אומות העולם במצוה קלה של סוכה. וביארו שם שנקראת קלה משום שאין בה חסרון כיס.

האדמו"ר מסטריקוב זצ"ל ביאר על דרך המוסר, שסוכה היא המצוה היחידה שאי אפשר לקיימה בתוך הבית, וחייבים לצאת אל הרחוב אל רשות הרבים, אם כן אין לך "מצוה קלה" מזו שכל העובר ברחוב רואה כיצד מקיימים אותה בהידור.

"בסכת תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דרתיכם".

אמר על כך **החפץ חיים זצ"ל**, בא וראה אופן הלימוד שהתורה הקפידה עליו, אם ברצונך לחנך את בןך - "למען ידעו דורותיכם" - שישמרו את התורה והמצוות, יש לך תנאי הנכתב קודם "בסוכות תשבו שבעת ימים" - רק אם תשב בעצמך בסוכה, אז תגיע לידי כך שגם בדור הבא ישבו בסוכה, אבל אי אפשר לחנך את הדור הבא על ידי סיפורים ומעשיות, אלא רק על ידי שיראו בעצמם את מעשה אביהם, ועל ידי כך הם ימשיכו לקיים ולשמור על התורה.

"ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים".

אמרו חז"ל (ראש השנה טז, א) בחג נידונים על המים. ובלבד מה שנידונים על המים עדיין לא נגמרה חתימת הדין של האדם עד הושענא רבה, וכמו שאמרו בזוהר (פרשת צו מאמר ד' מינים והושענא רבה, קיד) "ביומא שביעאה דחג, הוא סיומא דדינא דעלמא, ופתקין נפקין מבי מלכא, וגבורין מתערי ומסתיימן בהאי יומא". ואם כן צריך להבין מדוע נקרא חג הסוכות בשם "זמן שמחתנו", והלא בחג הסוכות עדיין על האדם לדאוג על גורלו שלא נגמר ולא נחתם אם לחיים או למוות ח"ו.

ביארו זאת **בעלי המוסר**, שהשמחה של זמן הסוכות היא זמן של עבודה רוחנית מתוך מצב רוח נעלה ורגשי שמחה.

כי באמת ראש השנה ויום הכיפורים וחג הסוכות שלשתם המה זמני עבודה למטרת התעלות רוחנית והתרוממות הנפש בכדי שיוכל האדם לזכות בדין. אולם שונה כל חג מהשני באמצעי שצריך האדם לנקוט בכדי שיוכל להגיע לידי אותה ההתרוממות והעליה.

בימי ראש השנה עיקר עבודתו של האדם הוא להכיר ולהשיג גדלותו של ה' וגודל מלכותו, וכמו שאמרו חז"ל אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, ומתוך הכרה זאת להתקרב אל ה'. וביום הכיפורים עבודתו של האדם הוא לטהר את לבו ממשא עבירותיו שביצע בשנה שעברה, ועל ידי זה להתקרב אל ה'. ובחג הסוכות העבודה העיקרית המוטלת על האדם היא עבודת ה' מתוך מצב של שמחה.

לכן אנו מוזהרים על השמחה, ללמדנו שעל האדם לנטוע בלבו תכונת השמחה בחג הסוכות ולעבוד את ה' מתוך מצב רוח מרומם זה. ורק על ידי עבודה בשלשת זמנים אלו יוכל להיחתם לחיים טובים ביום הדין בחג הסוכות.

קביעת סוכות לאחר ימי הדין

המשגיח הגרא"א דסלר זצ"ל אמר בשמו של **הסבא מקלם זצ"ל**, שהטעם שקבעה התורה את חג הסוכות אחר יום הכיפורים, שהוא כדי לברר את תוקף יום הכיפורים איך יעמוד ויחזיק בזמן נסיון של שמחה.

והמשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל היה אומר שדוקא לאחר יום הכיפורים תתכן שמחת החג, ולאחר שהתעלה והזדכך, ולאחר שקיבל עליו עול מלכות שמים והכיר במשפטי ה', והטעין את עצמו באהבה ויראה, אז אכן הוא יכול לבוא לידי שמחה, אלא שאין זו שמחה רגילה

אלא אמרה התורה ושמחת "בחגך", ששמחתו של האדם תהא שמחת "החג", וזה שייך רק לאחר ימים הנוראים.

צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי

אמרו חז"ל (סוכה ב, א), "בסכת תשבו שבעת ימים" - אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי.

לכאורה צריך להבין הרי חג הסוכות הוא זמן שמחתנו, מדוע א"כ ציוותה התורה לצאת מדירת קבע ולשבת בדירת ארעי המונע את שמחת החג.

אמנם כאשר מתבוננים רואים כי אי אפשר להגיע לשמחה אמיתית רק לאחר שהאדם מבין בהכרה שהעולם הזה הוא ארעי, ומי שחושב שהעולם הזה הוא התכלית ומשקיע את כל חייו בהבלי העולם הזה, לעולם לא יהיה מאושר, שהרי אמרו חז"ל מי שיש לו רוצה מנה רוצה מאתים, ונמצא שכל ימיו רודף אחר תענוגות העולם ואינו מצליח להשיגם כפי חפצו, ורק כאשר אדם מבין שאין העולם הזה אלא פרוזדור לחיי העולם הבא, אז הוא יכול לשמוח באמת. ומפני כך כשציוותה התורה על השמחה, דוקא מפני כן ציוותה אף לשבת בדירת ארעי, כי הישיבה בדירת ארעי תביאהו לידי שמחה אמיתית.

ועל זה הדרך ביאר **המשגיח ר' משה רוזנשטיין זצ"ל** (משגיח ישיבת לומז'א) מדוע נוהגים לקרוא מגילת קהלת בסוכות, שמפני שמצוה להיות שמח מאוד, וכל זמן שאדם קשור להבלי העולם הזה אינו יכול להיות שמח כראוי, כי תמיד הוא מקנא בחבירו, והתאוה והכבוד אוכלות את לב האדם ומפילות עליו עצבות, לכן קוראים את קהלת ומתבוננים איך שכל הבלי העולם הזה הם הבל הבלים ולא כדאי לרדוף אחריהם, ואז הוא יוכל לקיים בשלימות את המצוה של "ושמחת בחגך".

סוכה - מצוה קלה - אין בה חסרון כיס

אמרו חז"ל (עבודה זרה ב, א) "לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ס"ת ומניחו בחיקו ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו, מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים בערבוביא וכו', אמר להם הקדוש ברוך הוא במאי עסקתם, אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקנינו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, אמר להם הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם וכו'. אמרו לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה אמר להן הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרם בערב שבת מהיכן יאכל בשבת, אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה וכו', ואמאי קרי ליה מצוה קלה משום דלית ביה חסרון כיס, מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא".

ויש להבין מדוע בחר הקב"ה דוקא במצות סוכה כדי לנסות את אומות העולם אם ישמרו מצוותיו. ועוד, מה שייך מצוה זו שהוגדרה כמצוה שאין בה חסרון כיס לויכוח בין הקב"ה לאומות העולם.

ביאר המשגיח הגר"ח פרידלנדר זצ"ל בטוב טעם וביסוד גדול בכל עבודתנו. הנה יש מצוות שקיומם הוא על ידי עשיית מצוה, והכוונה בקיומם היא רק כתוספת לעצם קיום המצוה, אבל עיקר המצוה היא על ידי קיום "מעשה" המצוה, ויש מצוות שעשייתם אינה יוצרת מצוה, אלא ע"י הכוונה בשעת קיום המעשה היא המכשירה את המעשה ל"מעשה מצוה". וכגון אכילה לשם עבודת ה', שע"י הכוונה בעת האכילה להוסיף כח בעבודת ה' היא הגורמת שהאכילה תחשב למעשה מצוה, אבל ללא הכוונה אין באכילה כלל מעשה מצוה.

ולעתיד לבוא יטענו אומות העולם, כיון שבפועל מטרת תכלית כל הבריאה היא בשביל ישראל שיעסקו בתורה, ואם כן כל תוצאות פעולותיהם הם עבור ישראל, ונמצא שיש למעשיהם ערך כקיום מצוה. אמנם הקב"ה משיב להם שלא היה כוונה בעשיית מעשיהם לצורך ישראל, ואינם יכולים לזכות עבור כך לשכר מצוה, כי אין ערך למעשי עולם הזה כקיום מצוה ללא כוונה הראויה לכך.

על כן מבקשים אומות העולם מהקב"ה תן לנו מצוה שיש בה קיום מעשה ונעשה אותה. והקב"ה בוחר במצוות סוכה לנסותם, כי מצות סוכה יש לה ערך בקיום המצוה בעצם המעשה, אף ללא הכוונה המשלימה את המעשה, כי צריך לישב ולאכול ולישן בסוכה.

ואף במצוה זו לא הצליחו לעמוד, כי במצוה זו "אין בה חסרון כיס", והיינו, שאומות העולם יכולים להבין שאדם יכול לעבוד את ה' רק במקום שיש לו חסרון כיס, ע"י מצוה שכולה לשמים, או שפורש מן העולם הזה, אבל אינו מסוגל להבין שאפשר לעבוד את ה' דוקא על ידי עשיית צרכי העולם הזה לשם שמים, ולכן אמרו (מנחות עד, א) שעכו"ם מתנדב רק עולה ולא שלמים, כי עולה כולה לה', אבל שלמים שהבעלים אוכלים אותו בירושלים בקדושה ומתכפרים בו, זה אין בכוחו של העכו"ם להבין, כי להבנתו אי אפשר לחבר את אכילתו בעולם הזה יחד עם צרכי גבוה, ולכן עבודתו היא רק בפרישה מהעולם הזה.

ולכן הם לא הצליחו לעמוד במצוה זו של סוכה, כי כל מטרת הסוכה היא ליקח את הענינים הפשוטים של עולם הזה כאכילה ושתייה ושינה, ולקדשם ולעשותם לשם שמים, אבל אומות העולם לא עשו מצוה זו בכוונה הראויה אלא רק כדי לקבל שכר על כך, ולכן לא הצליחו לעמוד בנסיון, כי כשהקב"ה הוציא עליהם חמה כתקופת תמוז, אע"פ שהיו פטורים אבל בעטו בסוכה, כי כל ישיבתם בסוכה היתה בשביל לקבל שכר מחמת עצם המעשה, וכיון שראו שאינם יכולים להיות בסוכה נמצא שלא יקבלו שכר ולכן בעטו בה, אבל ישראל שיושבים בסוכה אך ורק לקיים רצון ה', ולקדש את מעשיהם היום יומיים שיהיו לשם שמים, לכן אף במקום שיוצאים מהסוכה אינם בועטים בה, כי אין המצוה אמצעי לקבל שכר, אלא אך ורק לקיים רצון ה', ושרצון ה' שנצא מהסוכה הם יוצאים בהכנעה.

ההכנה הנדרשת למצות השמחה לפני ה'

כתבו תלמידיו של הסבא מקלם זצ"ל הרגש עמוק משמו, שהנה רגילים אנו לחשוב כי המועדים אשר נתן לנו ה' לשמחה, שלנו הם. ונראה לפי דעתנו שלימי הדין צריך לגשת באימה וביראה ובהכנה גדולה, ואילו לימי החג אחרי אשר כתוב במ "לכם" אינם צריכה הכנה כלל.

אמנם באמת לא כן הוא, כי המועדים המה ימים אשר הקב"ה כביכול מזמן את כל בני ישראל ומצווה עליהם לבוא ולראות את פניו, וזוהי הזמנת ביקור לכל איש לבוא לביתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ועוד ציונו שנשמח לפניו בשלמי שמחה ועולת ראייה.

והאם מכירים אנו באחריות הרבה של אכילה על שולחן המלך? הרי כמה יירא ויפחד אורחו של מלך לבל יחסיר ולו מעט מן הכבוד, וקל וחומר שלא ינהג בקלילות ובחוסר דעת, וא"כ ודאי כשאנחנו אורחיו של הקב"ה הבוחן לבבות ויודע את מחשבותינו ונהנים מסעודתו על אחת כמה וכמה שצריך לידע איך להתנהג לפניו.

על כן ודאי מי שלא קהו רגשותיו, יש עליו להכין עצמו איך להיכנס ולישב על שולחנו של המלך, ולא נהיה כ"איוון בסוכה" (פתגם יהודי הממחיש איך חייל מגושם נכנס לסוכה) הנסחף לתוך ביתו של המלך ללא ההכנה הנדרשת, אלא נטהר את לבנו ורעיונו ונדע איך מתנהגים כאשר אנו אורחיו של המלך.

ד' מינים כנגד ישראל

אמרו חז"ל (ויקרא רבה ל, יב) "פרי עץ הדר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וענף עץ עבות אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וערבי נחל אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקדוש ברוך הוא עושה להם לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקדוש ברוך הוא יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה".

עורר המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, שהנה החמירה תורה באתרוג יותר מבערבה, ובאתרוג אפילו נקטם הפיטם או ניקב כל שהוא כבר נפסל האתרוג, ואילו הערבה כשירה אף בעלים מועטים, ורק חסרון רב מאד פוסל את הערבה, ויש ללמוד מכאן כי אדרבה מהאדם השלם נדרש שלימות מוחלטת ללא פגימה קלה, ובפגימה וחסרון מועט כבר חסר בשלימות, ואילו הערבה שהיא כנגד האדם שאין בו לא תורה ולא מעשים טובים, לא נדרש מאתו הרבה, ובשעה שיש בו עלים מועטים כבר השלים את חובתו.

וזו הערה גדולה עבורנו השואפים להשגת השלימות, כמה עלינו להזהר מכל פגימה אף מן הקלות ביותר.

סיפר בנו של החפץ חיים זצ"ל, זכורני כי בלמדינו בהלכות לולב ויתר המינים, וכשהגענו להלכה של הדסים שאם יבשו העלים ונשארו ג' עלים לחים בבד העליון בדיעבד כשר, ולהרבה פוסקים דוקא אם הם לחים אבל אם הם כמושים פסולים, ואף על גב שכמוש כשר בהדס, כל זה דוקא אם היו כולם כמושים, אבל בכולו יבש והבד העליון מצילו לא יכול להציל אלא אם הוא בעצמו לח לגמרי.

נאנח **החפץ חיים זצ"ל** ואמר: כי בשעה שהיו רוב העולם מחזיקים בתורה ובמעשים, אם כי נמצא פגמים בתורתנו ובמעשינו, לא גרע על כל פנים מכמושים, ועל פי הדחק נתרצה הקדוש ברוך הוא, אבל בימינו שבעוונותינו הרבים נמצאים הרבה מאד יבשים בלי שום לחלוחית של אמונה בה' ובתורתו, ורק השרידים היחידים מחזיקים בתורה ומצוותיה, והם צריכים להגן על כל הדור, על כל פנים צריכים להיות לחים בלי שום פגם בתורתם במעשיהם ובקידוש שם שמים.

ידיעת מסכת סוכה של הגר"א

בהקדמה לס' פאת השולחן כתב תלמידו של **הגר"א מוילנא זצ"ל**: סיפר לי רב גדול אחד ממדינתי שהוא היה בן ביתו בימי חורפו, וקודם סוכות פעם אחת שמע שהוכיח להעומדים לפניו ואמר, כי חובה על כל תלמיד שיהיה בקי עכ"פ במסכת אחת בעל פה למען לא יבטל מצות "והגית" בעת לכתו בדרך. וזה הרב כששמע מפורש יצא מפיו קדשו של רבינו, תיכף התגבר וחזר מס' סוכה הרבה פעמים עד שידעה בע"פ, ובחן את עצמו בפני שומעים בגמ' ששגורה בע"פ ממש. ובחנה"מ בעת ישבו לפני רבינו מסיבה של ת"ח גדולים, בא זה הרב ואמר לפני רבינו כבר למדתי מס' סוכה ויודע אני אותה בע"פ, והשיב לו רבינו, רוצה אתה שאשאלך איזה דבר בזו המסכת שתשיב לי, והשיבו הלא בע"פ ידעתיה כולה. ושאלו דבר אחד ולא ידעה הרב הנ"ל, היינו ששאלו רבינו כמה מחלוקת יש בזו המסכת בין ר"מ ור"י ובין ר"ע ור"ט ובין רבה ור"י ואב"י ורבה ור"פ ור"ה בר"י וכל התנאים ואמוראים. ואח"כ פתח רבינו את פיו הקדוש ומנה כמונה מרגליות ונתח לנתחים אברי כל המסכת כמה פעמים נזכרו המחלוקות בין תנאים ואמוראים, וכמה פעמים הלכה כזה או כזה, וכמה סוגיות ושיטות יש וכמה דינים מתוספתות וירושלמות, וסוכות פסולות כמנין סכה חסרה, וכך היה מונה הסוכות כשירות הנזכרים במסכת זו ותוספתא וירושלמי כמנין סוכה מלאה.

קריאת קהלת בסוכות

המשגיח ר' איזיק שר זצ"ל אמר בשמו של **הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל** שיש לנו ליתן תודה לקהלת, שבא ולימד שכל עניני העוה"ז הבל המה, ותיקנו לקרוא בו בחג הסוכות בשעה שאנו יוצאים מן הימים הנוראים, ובהיותנו עומדים תחת רושם ההסכמה לעזוב את כל עניני העולם החומרי, אף גם אילו היה בהם ממש ולא היה כולו הבל הבלים, גם אז היתה הקבלה הזו נכבדת בעינינו, על אף הצער הגדול אשר היה לנו בקיומה בפועל לעזוב עולם יקר שכזה, ועתה שאנו יוצאים מיום הכיפורים וקוראים ספר קהלת, ובו נודע לנו כי הכל הבל, הרי השמחה גדולה למאד, כי הקל עלינו לעזוב אחרינו את ההבל ולהתמסר כליל לעבודת ה' יתברך.

ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים

בספר החינוך (מצוה שכד) כתב בטעם לקיחת ד' מינים בחג הסוכות, "לפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל, כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן בבית, ואז ישמחו בני אדם שמחה רבה, ומפני כן נקרא חג האסיף, וצוה הקל לעמו לעשות לפניו חג באותו העת, לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו. ובהיות השמחה מושכת החומר הרבה ומשכחת ממנו יראת אלקים בעת ההיא, ציונו השם לקחת בין ידיו דברים המזכירים אותנו כי כל שמחת לבנו לשמו ולכבודו. והיה מרצונו להיות המזכיר מין המשמח, כמו שהעת עת שמחה, כי צדק כל אמרי פיו, וידוע מצד הטבע כי ארבעה המינים כולם משמחי לב רואיהם".

ביאר המשגיח ר' חיים פרידלנדר זצ"ל, שאין כוונת "החינוך" שרק משום שיש לאדם צורך נפשי לשמחה, לכן אל ישמח שמחת עולם הזה גרידא, אלא את השמחה הזו ישמח בעשיית מצוה. ודוגמא לדבר: בחור ישיבה המרגיש צורך לשמוח ולבטא זאת בשירה וריקודים, והיות ואין לו את ההזדמנות וגם אינו רוצה לעשות זאת בשמחה בעלמא, הוא פורק את מרצו ושמחתו בשמחות של מצוה, כשמחת נישואין של אחד מחבריו, או בשמחת בית השואבה ושמחת תורה, בהן הוא רוקד עד כלות הכוחות, נמצא שהוא מספק לעצמו את הצורך הטבעי של שמחה בהזדמנויות של שמחה במצוות, אמנם במדרגה ובכוונה כזו של שמחה לא הגיע האדם לתכלית הנרצה, כי בוודאי הקב"ה הטביע באדם את הרצון ואת היכולת לשמחה, מפני שהקב"ה נתן לו את כל התכונות והכוחות ככלים שעליו לנצלם לעבודת ה', וכגון תכונת הסקרנות, שעליה אמר החפץ חיים זצ"ל, שבודאי מטרת נתינתה לאדם אינה כדי שיתעניין במאורעות המתחדשים בעולם, אלא שיהיה סקרן לדעת את כל חלקי התורה בכל היקפם ועומקם, ונמצא שכח הסקרנות הוא כלי שעל האדם לנצלו באופן חיובי לידיעת התורה.

כך גם רגש השמחה, הוא כלי שאם משתמשים בו לשמחה בעלמא אין בה מעלה כלל, אלא צריך לכון את השמחה לאפיק הרצוי, והוא: "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים", השמחה צריכה לנבוע מכך שאני מרגיש בחג האסיף את הקירבה לה' והעמידה לפניו, מתוך ההכרה שכל מה שנאסף ביבול השנתי הוא מתנה והטבה מהשי"ת, ואני מכיר לו טובה ומודה לו על כך. אמנם לא רק זו בלבד שכל הטוב שיש לאדם מגשמיות עולם הזה מחייבת אותו להכיר טובה להקב"ה, אלא להיפך, כל טוב העולם הזה ניתן לאדם כאמצעי למען שתהיה לו הכרת הטוב להשי"ת, והכרת הטוב מביאה אותו להרגיש בקרבת השי"ת, ולשמחה גדולה על כך שזכה לעמוד לפני ה'.

וכוונת הפסוק היא "ושמחתם" כי אתם מרגישים "לפני ה' אלקיכם שבעת ימים".

למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי

נחלקו (סוכה יא, ב) רבי אליעזר ורבי עקיבא איזה סוכות היו במדבר. לדעת רבי אליעזר היו ענני כבוד, ולדעת רבי עקיבא היו סוכות ממש. ולדעת רבי אליעזר מובן מדוע אנו עושים סוכות לזכר אותם ענני כבוד, אבל לדעת רבי עקיבא שהיו סוכות ממש, ביאר הרמב"ן (ויקרא כג, מג), "והזכרון, שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה,

והשם היה עמהם לא חסרו דבר", והיינו, שעל ידי הסוכה אנו זוכרים את שאר הניסים שה' עשה עמם כשהיו במדבר שלא חסר להם דבר.

ועורר על כך המשגיח ר' אייזיק שר צ"ל, שאף שבהבנה הראשונה נדמה לחשוב כי פירושו של ר' אליעזר לסוכות נכבד הוא מן הפירוש אשר נתן ר' עקיבא לדבר, כי יותר ערוך ויקר לזכור לדורות את אשר הושיב הקב"ה את ישראל בסוכת ענני כבוד מעולמות של מעלה, מאשר לזכור את ישיבתם במדבר בסוכות עץ אשר הקימו להם למחסה בשעת חנייתן. אך במחשבה עמוקה יותר יש לומר, שאדרבה, פירושו של רבי עקיבא מפליא את הלבבות יותר מפירושו של ר' אליעזר, כי ענני הכבוד, עם שגב ענינם ועוצם סודם, הרי לא נתייחדו לכל יחיד ויחיד מישראל באופן עצמי, אלא זהו ענין שנעשה עבור הכלל כולו מחמת היותם עם סגולתו ככלל, וכל יחיד נהנה מכח זכות הכלל, אמנם דבר זה לכשעצמו מעלה גדולה ונשגבה, אולם ברור ללא ספק כי הכלל כולו היה זכאי וראוי לנס שכזה להיות מוקפים בענני כבוד בהיותם מחנה לד' הצועד אחריו בארץ לא זרועה, אך עדיין אין אנו למדים מכאן את אהבתו יתברך לכל יחיד ויחיד מישראל באופן נפרד.

אולם כאשר בא ר' עקיבא ומלמדנו כי בסוכות ממש הושיב הקב"ה את ישראל במדבר, והיינו שכל יחיד ויחיד הקים לעצמו ולבני ביתו סוכת עץ בפני עצמה, מן הדבר הזה יש לנו ללמוד אהבת המקום לכל יחיד מישראל, כי בזאת ראה כל אחד ואחד מכלל העם נסים ונפלאות המושפעים עליו מן השמים בהשגחה פרטית האופן המאפשר לו את הקמת הסוכה במדבר בסידור ועריכת כל הדרוש לבניה, וכל הנצרך להקמתה כמו עצים יריעות וכלי המלאכה לעשותה ולהתקינה, כפי שכלו ודעתו עד שתעמוד על תילה, ותמלא את ייעודה במחסה ומסתור, מפני החמה היוקדת במדבר הגדול, וכמגן וחומה מפני כל מיני השרצים והזבובים השורצים במדבר, ובזאת ראה כל אחד מן העם את ההנהגה הפרטית עם כל יחיד ויחיד באופן נעלה ומיוחד, אשר הראה חיבתו הנפלאה של אב לבנים.

אבל עדיין צריך ביאור שאם היו סוכות ממש, מדוע כתוב "בסוכות הושבת", ולשיטת ר' אליעזר שהיו ענני כבוד, מובן הלשון "הושבת" שה' הושיבם בתוך ענני הכבוד, אבל לרבי עקיבא שהיו סוכות ממש מדוע כתוב "הושבתים" והלא כל אחד היה יכול להושיב את עצמו בתוך סוכתו.

ענה על כך הגאון ר' ראובן קרלינשטיין צ"ל בעמקות נפלאה, שכאן התורה מלמדתנו יסוד גדול, שבאמת אין מציאות בעולם שאדם יושב מעצמו, כי הכל הקב"ה עושה, והוא מושיב את האדם בתוך הסוכה.

וכשם שברור לנו שהישיבה בענני כבוד מחוייבת להיות אך ורק על ידי הקב"ה, ואין בכוחו של אדם לעשות כן בעצמו, כן הישיבה הפשוטה בסוכה מתאפשרת אך ורק משום שהקב"ה הושיב, ובלי זה לא יכול היה לשבת.

זה היסוד העיקרי שצריך ללמוד מחג הסוכות - כי בסוכות הושבת - אתה לא עשית כלום לבד! מתוך כך נגיע לאמונה חזקה בה' יתברך שהוא עשה, עושה, ויעשה את כל המעשים.

מגילת קהלת

קריאת קהלת בסוכות

תקנו חז"ל לקרוא ספר קהלת בשבת חול המועד של חג הסוכות.

וטעם למנהג זה ביאר **המגן אברהם**, שמפני שסוכות הם ימי שמחה לכן קוראים קהלת שכתוב בה "ולשמחה מה זו עשה". והיינו, שעל ידי שיקרא את הבלי העולם ימעט בשמחתו. אמנם **המשגיח ר' משה רוזנשטיין זצ"ל** ביאר ההיפך, שמפני שמצוה להיות שמח מאוד, וכל זמן שאדם קשור להבלי העולם הזה אינו יכול להיות שמח כראוי, כי תמיד הוא מקנא בחבירו, והתאוה והכבוד אוכלות את לב האדם ומפילות עליו עצבות, לכן קוראים את קהלת ומתבוננים איך שכל הבלי העולם הזה הם הבלי הבלים ולא כדאי לרדוף אחריהם, ואז הוא יוכל לקיים בשלימות את המצוה של "ושמחת בחגך".

"את הכל עשה יפה בעתו".

דרשו חז"ל מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקדוש ברוך הוא אומנתו בפניו.

עורר **המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל**, שהנה כל אחד ואחד מאנשי העולם חנן אותו הבורא בכשרון לאיזה מלאכה שהיא, כדי שתהיה זאת המלאכה סיבה לטרפו, וכמו שכתב חובות הלבבות, "ולכל אדם יש חפץ במלאכה או סחורה מבלתי זולתה, כבר הטביע הקל לה בטבעו אהבה וחבה, וכן בשאר החיים, כמו שהטביע בטבע החתול צידת העכברים ובטבע הנץ צידת מה שראוי לו מן העוף ובטבע האיל צידת הנחשים וכו' ועל הדמיון הזה תמצא מדות בני אדם וגופותם מוכנות לסחורות ולמלאכות. ומי שמוצא במדותיו וטבעו כוסף אל מלאכה מהמלאכות, ויהיה גופו ראוי לה, ויוכל לסבל את טרחה, יחזר עליה וישים אותה סבה להבאת מזונו ויסבל מתקה ומרירותה, ואל יקוץ כשימנע ממנו הטרף בקצת העתים, אך יבטח באלקים, שיספיק לו טרפו כל ימי חייו".

ועניני הנפש דומים לעניני הגוף, שהבורא נטע בנפש האדם ובטבעו המשכה לאותו דבר שיכול להיות עיקר הצלחתו לקנין השלימות, ויש לכל אחד ואחד דבר מעלה שבזה תהיה עיקר הצלחתו כפי שורש נשמתו. וכן הוא להיפך, ישנו לכל אדם דבר להכשל בו, ונטע בו הבורא תאוה ותשוקה לאותו דבר עבירה שהיא תוליכנו לבאר שחת ח"ו.

וכן כתב הגר"א, שלכל אדם יש לו דרך בפני עצמו לילך בו, כי אין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומים זה לזה, ואין טבע שני בני אדם שווה. וכשהיו נביאים, היו הולכים אצל הנביאים לדרוש את ה', והיה הנביא אומר על פי משפט הנבואה דרכו אשר ילך בה, לפי שורש נשמתו ולפי טבע גופו. ומשבטלה הנבואה יש רוח הקודש בישראל "ואיש רוחו הוא יודיענו" איך להתנהג. והיינו שאם רואה אדם שהוא נמשך אחר דבר מצוה המשכה גדולה, ואינו יודע את הסיבה לכך, ידע כי זה מקום הצלחתו, ונטע בו הבורא המשיכה לזה.

"את הכל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן בלבם".

ופירש האבן עזרא, "גם את העולם נתן בלבם" - הוא תאוות העולם הזה.

דקדק הגאון ר' אברהם זלמנס צ"ל שכתוב "בלבם" והיינו שכל התאוה להנאות עולם הזה היא רק בלב ולא במציאות, כי אי אפשר להשיג במציאות את כל מה שלבו מתאוה, וזה ראייה שאין תכלית הבריאה להימשך אחר הנאות עולם הזה, כי לעולם לא יוכל להשיגם לגמרי, ולכן היא תאוה רק בלב, ואינה אלא לנסות את האדם שיצליח להתגבר על נטית לבו.

"כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

כתב הגרי"ל בלון צ"ל, שבפשוטו רגילים לבאר, כי גם צדיק אשר יעשה הרבה טוב לא יוכל להיות שלא יעשה גם חטא. אבל יש לבאר, כי מאז החטא של עץ הדעת שנעשה הטוב מעורב ברע, אין דבר, ואפילו היותר טוב, שלא יתערב בו גם הרע וגורם בזה מגרעת וחסרון. וכל דבר שיעשה האדם, אם גם בכוונה ורצון טוב, מתעוררים למעשה זה אף מידותיו וכוחותיו הרעים, ואף הם מתערבים בטוב.

וביאר לפי זה את דברי חז"ל על הפסוק "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", וכי באיזו נפש חטא, אלא שציער עצמו מן היין כו' מכאן כל היושב בתענית נקרא חוטא". ולכאורה נפלא מאמר זה מאוד, שהרי הנזיר נקרא קדוש, והוא דבר נעלה מאוד, והיך קראו לו חוטא על שציער עצמו מן היין.

וביאר, שאף שהנזיר קידש עצמו מתוך שראה את התבל ותשוקותיה בכל חלאתה וזוהמתה, והתעורר בו החפץ לברוח מכל זה, ונדרש הוא ע"י דרישה נפשית פנימית להפריש ולהזיר את עצמו מכל תענוגי העולם הזה, אבל באותו הרגע מתעורר בו מיד רגש אחר המונעו מלהיות גדור בגדר מיוחד ושלא לשתות יין, כי הלא יין לחיך ינעם. אבל אז רגש אחר מתעורר בו, לסייע את הרצון הטוב להזיר עצמו מתענוגי התבל, והוא רגש של קצף, באמרו אל לבו בלאו הכי איני מפסיד כלום, כי בין כך ובין כך אין לי הנאה מתענוגי העולם. וזה הרגש הוא המכריע לקבל את הנזירות! נמצא שמפני הסבה שהעירה ועוררה אותו לקבל את הנזירות, שהיא הסתכלותו בכל הזוהמה והחלאה של תשוקת העולם, וחפצו להתרומם על כל זה, לזאת קדוש יקרא, אבל על הכח שהכריע אותו לקבל את הנזירות, שהוא התמרמרותו על מה שיחסר לו ואשר נדמה לו כי אין לו כלום בעולם, ומפני זה יש בו רצון להביע את הרגש הזה ע"י הנזור מכל תענוגי העולם זהו ה"קצת חטא".

למדים אנו מזה, עד כמה באים בחשבון עם האדם ומה רב הוא עומק הדין! לא נדבר אודות המעשים הרעים, אבל גם המעשים הטובים, שנדמה לנו, כי רק טוב אנו עושים, ובאמת הלא גם בהם מעורב רע, יבואו בחשבון ונצטרך בודאי עליהם כפרה.

"בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר".

ביאר רבי עקיבא איגר, שאדם שנושא בגדים לבנים זהיר הוא מאוד שבגדיו לא יתלכלכו, ולכן ידמה האדם תמיד שלובש הוא בגדים לבנים ונושא שמן על ראשו, ועליו להיזהר שלא

תפול אף טיפה מהשמן ותטנף לו את בגדיו הלבנים.

"וזכר את בוראין בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ".

מסופר על הסבא מקלם זצ"ל שפעם בחג הסוכות שר בסוכה את הניגון שחיבר על המילים "וזכור את בוראך" במשך שש שעות רצופות.

שיטה זו של השינון והחזרה על פסוק או מאמר מסויים הוא על פי דברי מרן הגרי"ס זצ"ל במאמר "עץ פרי", "כי יש בנפש האדם שני מיני כוחות חיצוניות ופנימיות, למשל כאשר נתחיל ללמוד אל"ף ב"ת או שפה אחת אשר לא נדע, כמה תכבד עלינו עד אשר נדע האותיות, ואחר זה לחברם עם תנועות לתיבה, ולצרף כל התיבות למשפט שלם, אמנם אח"כ כאשר הורגלנו בהשפה, בהחיצוניות, אז נוכל כמעט בהרף עין לראות ולהבין משפטים רבים כאחד, וכלי הדיבור מוצאים מעצמם הדברים כרגע למענהו, מבלי שידע האדם איככה נעשו, כי יתהוו בהאדם בפנימיותו התקשרות ממשפטים רבים, ויוצאים כרגע מבלי אשר ידע האדם בעצמו וכו'. כן במדות האדם בהכוחות הפועלים עליו ישנם גם כן שנים, חיצוניות ופנימיות, כהות וברורות.

וידוע כי הפנימיות יפעלו פעולתם על האדם יותר מהחיצוניות כאשר נראה בחוש, למשל אם יש לו לאיש תלמיד אהוב וחביב לו כבבת עינו ויעשה טובות עמו, ויש להאיש הזה גם בן, אמנם ישנאהו תכלית שנאה, ויראה לו בפועל שנאתו אליו, והנה קרה כאשר נפל שינה על האיש הזה ועל עפעפיו תנומה, והנה אש יצא מאת ה' ותאחז בבית הבן גם בבית התלמיד ושניהם בסכנה, ונעורר פתאום את האיש להחיש לעזרה, להציל מן הדליקה גם הבן גם התלמיד, נראה כי ירוץ עד מהרה להציל בנו לראשונה, יען בפנימיותו בטבעו קננה האהבה לבנו השנאו לו, יותר מאהבה שאוהב לתלמידו ע"י כוחותיו החיצונים, ולכן כאשר נעורר האיש משנתו אשר אז גם כוחותיו החיצונים נמו שנתו, אז חיש קל יתעוררו כוחותיו הפנימיות ויתבררו ויתגברו על החיצוניות וירוך להציל את בנו לראשונה".

ועל יסוד זה בנה מרן הגרי"ס את שיטתו, שמלבד הלימוד בספרי היראה לשם ברור ועיון בדבריהם, יש ללמוד את המוסר באופן מיוחד ובהתפעלות הנפש שישפיעו על הכוחות הכהים שבאדם, וזאת על ידי שינון ממושך שיכו שורש בלב האדם ויעשו רושם בנפשו, עד שיהיו ככוחות הכהים שבו, ועל ידי כך יצליח להתגבר על יצריו.

"והגיעו שנים אשר אין בהם חפץ".

פעם אמר מיישרו לחפץ חיים זצ"ל שהוא רוצה שהמשיח יבוא רק כדי להקל עליו את קיום המצוות, כי עכשיו היצר הרע מעכב, אבל כשהמשיח יבוא הרי הוא יעביר את רוח הטומאה מן הארץ, ויהיה יותר קל לקיים את המצוות וללמוד תורה.

אמר לו החפץ חיים, הנה אמרו חז"ל על הפסוק "והגיעו שנים אשר אין בהם חפץ" שאלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה. והרי זה דומה למוכר קמח שחשש שמא יוזל

מחיר הקמח, וכששאלו אותו, הרי הסברא הפוכה היא, כי כאשר יוזל הקמח ירבו הקונים וקל יהיה לו למכור מאשר עכשיו שהקמח ביוקר, אמר להם המוכר, ומה בכך, אבל להרויח יותר אפשר רק כאשר הקמח ביוקר.

כן הדבר בענין קיום המצוות ולימוד התורה, אפשר להרויח בהם הרבה רק כאשר היצר הרע מעכב, ולפום צערא אגרא, אבל כאשר היצר הרע יתבטל לעתיד לבוא, יהיה אמנם קל לקיים את המצוות, אבל הרויח יהיה קטן בהרבה מאשר היום.

"כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע".

ביאר המשגיח הגרי"ל ננדיק זצ"ל שהנה אמרו חז"ל מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה, כי כפי השיעור שאדם מתעלה כך מדקדקים עמו.

ואם יאמר אדם מה לי ולצרה זו, לא אהיה חסיד כדי שלא ידקדקו עלי, אין זה טענה, שהרי הכתוב מעיד "כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם", והביאור הוא, שאין תובעים את האדם אלא על מה שהיה ביכולתו להשיג, אבל על מה שהיה יכול להשיג הוא נתבע, וזהו "על כל נעלם", שאם לא היה מתעצל היה יכול להשיג יותר והיה נהיה חסיד, ולכן אף שלא נהיה חסיד מדקדקים עמו כחסיד כי היה זה בכוחותיו, ועל הכל הוא בא במשפט.

סוגיות ועיונים

בחיוב אכילה בלילה הראשון

עשר, ואילו לגבי סוכה כתב אכילה בלילי יום טוב הראשון בסוכה חובה, אפילו אכל כזית פת יצא ידי חובתו. ולא כתב שהיא מצות עשה מן התורה וכמש"כ לגבי מצה. ומשמע שאינו מצוה בעצם האכילה, אלא האכילה היא מדיני ישיבת הסוכה.

וכן נראה מדברי רבינו חננאל שכתב לבאר את הגז"ש, מה חג המצות אכילת מצה בלילה הראשון חובה שנאמר בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה, אף בחג הסוכות ישיבה כעין דירה באכילה בסוכה. ומבואר, שהמצוה היא לדור בסוכה.

וכן יש להוכיח ממה שלא קבעו ברכה מיוחדת על האכילה וכמו באכילת מצה, אלא מדרך "לישב בסוכה", והיינו משום שהישיבה בסוכה היא עיקר ותכלית המצוה.

ג. והנה אמרו בברכות שבשבתות וימים טובים שחייב לאכול בהם פת אם שכח להזכיר את המאורע בברכת המזון חייב לחזור.

והקשו הראשונים, שאם יש חיוב לאכול פת מדין יו"ט, אם כן למה היו צריכים ללמוד שחייבים לאכול פת בסוכה מגז"ש ממצה, והלא מדין יו"ט הוא חייב לאכול פת.

ובתוס' תירצו, שיש נפק"מ אם ירדו גשמים ואכל חוץ לסוכה, שמדין אכילת יו"ט יצא ידי

א. נחלקו בסוכה, רבי אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד.

וביאר רבי יוחנן את שיטת חכמים, שלמדו דין זה בגז"ש מאכילת מצה, נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בחג המצות, מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות.

ודנו הפוסקים בגדר חיוב אכילה זו. האם המצוה היא בעצם האכילה, וכמו באכילת מצה שעצם האכילה היא המצוה, וכמו כן לענין סוכה יש חיוב לאכול בלילה הראשון פת בסוכה. או שאין המצוה בעצם האכילה, אלא המצוה היא לדור בסוכה ולקיים "תשבו כעין תדורו", אלא שבכל הימים אינו חייב לאכול פת ולקבוע עצמו בסוכה ויכול לאכול פירות כל היום חוץ לסוכה, ובלילה הראשון למדו חז"ל בגז"ש ממצה שחייב לקבוע עצמו ולאכול פת בסוכה, ועל ידי האכילה הוא מקיים את המצוה של דירה בסוכה.

ב. ומלשון הרמב"ם נראה שסבר שאינו חיוב בעצם האכילה. שלגבי מצה כתב מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה

חובתו, אבל מדין אכילת סוכה, צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים.

וברא"ש כתב, שאם יורדים גשמים בלילה הראשון חייב לאכול בסוכה אף שיורדים גשמים כיון שיש גז"ש ממצה. וכ"כ בר"ן.

והרמ"א פסק כדעת הרא"ש והר"ן.

ולכאורה נראה שהם חולקים בחקירה הנ"ל, שתוס' סברו שאין המצוה בעצם האכילה, אלא יש מצוה לקבוע עצמו ולדור בסוכה, וכיון שיורדים גשמים אינו צריך לישב בסוכה משום "תשבו כעין תדורו", ורק כשפסקו הגשמים צריך לילך ולאכול שם כזית.

אבל הרא"ש והר"ן סברו שיש מצוה בעצם האכילה, ולכן אין פטור של "תשבו כעין תדורו" בלילה הראשון, וחייב לאכול כזית בסוכה אף כשיורדים גשמים.

וכן ביאר בערוך השולחן שתוס' סברו שאף שלמדו את חיוב האכילה ממצה, אבל זה דוקא שיאכל בסוכה כשראו לישב בה, ואף ביום הראשון יש את הדין של "תשבו כעין תדורו", אבל הרא"ש והר"ן סברו שבליילה הראשון אין את הדין של "תשבו כעין תדורו" ולכן חייב לאכול בסוכה אף כשיורדים בה גשמים.

והוסיף לדקדק כן בסדר הפסוקים. שבראש הפרשה כתוב "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות", ולא כתוב לשון "תשבו". ורק בסוף הפרשה כתוב "בסכת תשבו שבעת ימים", ולכן בשבעת הימים צריך כעין תדורו, אבל בלילה הראשון שחיובו מראש הפרשה והיא מצוה בפ"ע

לקיים מצות סוכה באכילה ושינה כמו שמחוייבים לקיים מצות אכילת מצה בליל ראשון של פסח שאפילו מצטער חייב, והתורה גזרה לקיים בלי תנאים ואפילו מצטער ואפילו יורד גשמים.

אמנם בביאור הגר"א כתב לבאר את שיטת התוס' באופן אחר, שאם יורדים גשמים אין שם סוכה עליה. ולדבריו יש לומר שאף התוס' סברו שיש מצוה בעצם האכילה, אלא שאין צריך לאכול בסוכה כיון שבזמן שיורדים גשמים אין עליה שם סוכה, ורק לאחר שפסקו הגשמים צריך לחזור ולאכול כזית פת בסוכה.

ד. נפק"מ נוספת בחקירה זו כתבו בשם מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, שהנה באכילת מצה פסק השו"ע שאם אכל מצה בלא כוונה יצא. וביאר המגן אברהם שאף למ"ד מצוות צריכות כוונה, בדברים של אכילה כיון שנהנה בהם אין הכוונה מעכבת, וכדין מתעסק בחלבים ועריות שחייב כיון שנהנה.

וחידש מרן הגר"ח, שבסוכה אינו כן, ולמ"ד מצוות צריכות כוונה אם לא כוון באכילתו בסוכה לא יצא ידי חובתו, כיון שאין המצוה בעצם האכילה, אלא האכילה היא המעשה של קיום המצוה של דירה בסוכה, ולכן לא שייך לומר בזה את הסברא שסו"ס נהנה באכילה, כיון שאין האכילה תכלית המצוה.

אמנם הביאור הלכה כתב שאף בסוכה אין הכוונה מעכבת כיון שנהנה באכילתו. וזה שלא כדברי הגר"ח.

ה. ואף בחידושי ושיעורי ר' ברוך בער ליבוביץ זצ"ל חקר חקירה זו, וכתב נפק"מ

דשאני אכילת מצה דאם יאכל אחר חצות לא יאכל מצה בלילה לתיאבון, אבל גבי סוכה אין המצוה באכילה שיצטרך לאכול לתיאבון דאף אם ישב בסוכה בלא אכילה מכל מקום קיים מצות סוכה, ולכן נראה לי דאין לחוש בזה והמחמיר יחמיר והמיקל לא הפסיד. מיהו אחר שכתבתי זו מצאתי כתוב באור זרוע כדברי מהרי"ל ומייתי ליה מירושלמי דצריך ליכנס לסוכה כשהוא בתאווה."

ונראה שהדרכי משה סבר שאין האכילה עצם המצוה, וכדבריו שעיקר המצוה היא הישיבה בסוכה, ולכן סבר שאין צריך לאכול לתיאבון.

[**אמנם** צ"ע שהוא הביא להלכה את שיטת הרא"ש שצריך לאכול כזית פת בלילה הראשון אף כשיורדים גשמים, וע"כ שסבר שהוא חיוב אכילה. וצ"ע].

אם יוצא בפת גזולה, שאם המצוה היא בעצם האכילה אם כן אינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, אבל אם האכילה היא רק מעשה קיום המצוה של דירה בסוכה ואין האכילה עצמה מצוה, הרי זה כמו תקיעת שופר בשופר גזול, שכתב הרמב"ם שכיון שאין התקיעה מצוה בעצמותה אלא רק השמיעה היא המצוה, והתקיעה היא מכשירי מצוה, ולכן אין בו פסול של מצוה הבאה בעבירה, כמו כן לענין סוכה, יוצא ידי חובה אף בפת גזולה, כיון שאין האכילה אלא מכשירי מצוה.

ו. ועוד נפק"מ תלויה בחקירה זו. שהנה הדרכי משה הביא את דברי המהרי"ל שאסור לאכול משש שעות ולמעלה בערב סוכות כמו ערב פסח. וכתב עליו הדרכי משה "וזהו נראה לי חומרא בלי טעם,

בדין נטילת לולב

רק שיהיה בידו, אם כן כיון שהוא בידו בזמן החיוב יצא.

ב. והביא ראיה מדברי הטור שכתב תקנה איך לבדוק על הד' מינים עובר לעשייתן, שיתכוון שלא לצאת עד לאחר הברכה.

ואם בשעה שלוקחם מתכוון שלא לצאת הרי שלא היה כאן מעשה נטילה, ועל כרחך שיוצא ידי חובה במה שהם בידו ולא צריך נטילה. וכן מרן הגרי"ס זצ"ל הביא ראיה מכך שהחיוב הוא אף בנטילה.

אלא שכתב לדחות ולחלק קצת, שאם נטל

א. דנו הפוסקים אם בנטילת לולב הנטילה היא חלק מהמצוה וכלשון הכתוב "ולקחתם לכם", או שאין מצוה כלל בנטילה עצמה והמצוה מתקיימת במה שהד' מינים נמצאים בידיו.

והביכורי יעקב כתב נפק"מ אם נטל את הלולב קודם עלות השחר ועדיין הוא בידו עד אחר נץ החמה, ואח"כ הניחו מידו, אם צריך שוב לחזור ולטלו. שאם נאמר שהלקיחה היא המצוה, והיינו שיטלו ויביאו לידו, אם כן צריך שהלקיחה תהיה בזמן החיוב דוקא, אבל אם נאמר שהמצוה היא

בזמן החיוב יש כאן "ולקחתם לכם" אלא שמכוון שלא להשלים את המצוה עד לאחר הברכה, אבל אם נטל בלילה לא קיים כלל "ולקחתם לכם" ולכן אינו יוצא ידי חובה.

ג. ראייה נוספת כתב הביכורי יעקב ממה שאמרו על דברי רבי יוסי שאם שכח והוציא את הלולב ביו"ט הראשון שחל בשבת פטור מפני שהוציאו ברשות, שהיה טרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה.

והקשו, שמשעת ההגבהה כבר יצא ידי חובתו ואחר כך בשעת ההוצאה כבר אינו טרוד במצוה. ותירצו, שהפכו ועדיין לא יצא ידי חובה.

והקשה הביכורי יעקב, שלכאורה היו יכולים לתרץ שהלולב היה בידו קודם עלות השחר, והוציאו בשעת החיוב, ואז עדיין הוא טרוד במצוה שלא יצא ידי חובתו כיון שלא נטלו בשעת החיוב, אלא ע"כ שאם הלולב בידו יוצא בכך ידי חובה.

ד. ועוד ראייה כתב בתוספת ביכורים, ממה שאמרו שאם נתן לולב לחבירו במתנה ע"מ להחזיר נוטלו ויוצא בו. ולכאורה היאך הוא יוצא בזה, והרי קודם שהגביהו לא היה שלו עד לאחר שקנאו בהגבהה, ואז אינו מגביה שוב אלא יוצא במה שהוא בידו, ואם היה דין נטילה היה צריך להגביה ב' פעמים, ולברך רק בהגבהה השניה, אלא ע"כ שאין דין ליטול את הלולב אלא יוצא במה שהוא בידו.

אלא שדחה, שיש לומר שהקנין והמצוה באין כאחד, ובשעת הנטילה קנאה ויוצא בה ידי חובתו.

ובאמת בשו"ת שערי דעה כתב, שראה זקני תלמידי חכמים שרצו ליטול ד' מינים יותר מהודדים ממה שהיה להם, והיו לוקחים מחבריהם ומניחים אותם על השולחן ואח"כ לוקחים אותם שוב. וכן הביא בס' מקראי קודש שכן נהג הגאון רבי חיים ברלין. וע"ע בשו"ת משיב דבר מה שהשיב לו הנצי"ב על כך.

בגדר מצות סוכה

יהודה שאין לומר שמא היא לא היתה מקפדת על דינים מדרבנן, כיון שכל מעשיה עשתה על פי חכמים.

וכתבו בתוס' ישנים שאף שאשה אינה מצווה כלל על חינוך, יש לומר שמא היה להם אב והוא חנכם. ועוד יש לומר, שהיתה מחנכתם למצוה בעלמא.

אמנם הערוך לנו כתב ליישב, שאף שאין אשה מצווה לחנך אבל אין לאשה להאכיל

א. יש לדון האם המצוה היא לאכול בסוכה וכשאינו אוכל בסוכה מבטל מצות עשה זו בשב ואל תעשה, או שיש איסור לאכול חוץ לסוכה בקום ועשה. ודנו בזה הפוסקים ונבוא לבארם בעזה"ת.

ב. מבואר בסוכה שרבי יהודה סבר שסוכה מעל כ' אמה כשרה, והביא ראייה לדבריו מהילני המלכה שהיתה עושה סוכה מעל כ' אמה לבניה הקטנים, והיו זקנים נכסין ויוצאין לשם ולא אמרו לה דבר. והוכיח ר'

בידים ולספות איסור לבניה הקטנים, ולאכול מחוץ לסוכה הוא איסור, ולכן הביאו ממנה ראייה שסוכה כזו כשרה, שהרי האכילה את בניה בידיים ועשתה זאת על פי חכמים.

ומבואר בדברי הערוך לנר שגדר מצות אכילת סוכה הוא, שיש איסור לאכול חוץ לסוכה.

ג. עוד מבואר בסוכה ששלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, ולמדו זאת מדין העוסק במצוה פטור מן המצוה.

והקשה הפני יהושע, מה חידוש יש במצות סוכה שהוזכר בה דין זה, והלא בכל התורה כולה יש כלל שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ומה התחדש בסוכה.

ותירץ, שמצות סוכה אינה דומה לשאר מצות עשה, כיון שבכל מצות עשה ביטולה הוא בשב ואל תעשה, אבל במצות סוכה יש איסור בקום ועשה כשאוכל וישן מחוץ לסוכה.

ומבואר בדבריו כדברי הערוך לנר שיש איסור לאכול מחוץ לסוכה.

אמנם בחידושי רבי עקיבא איגר דחה תירוץ זה, וכתב בפשיטות שאין שום איסור לאכול חוץ לסוכה, אלא כשרוצה לאכול יש מצוה לאכול בסוכה, אבל אין בזה איסור בקום ועשה אם אוכל בחוץ, אלא שמבטל את המצוה בשב ואל תעשה.

וכן משמע בחידושי רבי אברהם מן ההר, שהקשה מדוע חתן וכל שושביניו פטורין מן הסוכה, והרי סוכה דאורייתא ושמחת חתן

דרבנן. ותירץ, שדרבנן דוחה דאורייתא בשב ואל תעשה.

ואם כן משמע מדבריו שאין איסור לאכול חוץ לסוכה אלא רק מבטל מצוה בשב ואל תעשה.

ד. הב"ח כתב בשם המהרי"ל שאף אם אכל בבוקר בסוכה ובירך לישב בסוכה ולא יצא כלל מן הסוכה, כשאוכל שוב צריך לחזור ולברך לישב בסוכה. והוא משום שכל אדם דעתו מן הסתם שלא תהא ברכת לישב בסוכה פוטרתו אלא עד שעה שיהא חוזר ואוכל ואז יחזור ויברך.

והמגן אברהם תמה עליו, וכי אדם שהולך בציצית כל היום יכול לכוון שהברכה לא תפטרנו אלא עד חצות, ואחר כך יהא חייב לברך שוב. ולכן כתב שלא יברך שוב מחשש ברכה לבטלה.

ובחמד משה כתב ליישב את דברי הב"ח, שבציצית יש מעשה מצוה אחד שנמשך כל היום, אולם בסוכה כל פעם שרוצה לאכול יש עליו איסור שלא לאכול מחוץ לסוכה, ולכן צריך לברך בכל עת אכילתו, שיש בזה מעשה מצוה שאינו אוכל מחוץ לסוכה. וכמו בשחיטה שיכול לכוון שלא לפטור אלא את העוף ששוחט עכשיו, כיון שאף בשחיטה אין מצוה בשחיטת חולין, אלא המצוה היא שלא לאכול בשר שאינו שחוט, ולכן יכול להתנות את ברכתו.

והוסיף, שאף שמלשון הברכה משמע שהמצוה היא מעשה האכילה עצמה, אין הדבר כן, והולכים אחר כוונת הדברים שהמצוה היא שלא לאכול מחוץ לסוכה,

ואם כן בכל אכילה ואכילה יש מעשה מצוה חדש שאינו אוכל מחוץ לסוכה.

ה. מבואר בסוכה שסוכה הגזולה פסולה משום שנאמר אצל סוכה "לך". והקשו התוס', מדוע צריך ללמוד מ"לך" לפסול סוכה גזולה, והלא היא פסולה משום מצוה הבאה בעבירה.

ותירץ המנחת חינוך, שיש ב' סוגי מצוות, יש מצוות שהתורה רוצה את עצם הפעולה, וכמו הנחת תפילין ונטילת לולב, ויש מצוות שאין התורה רוצה את עצם הפעולה, וכגון מצות סוכה, שאם רצון התורה היה את עצם האכילה בסוכה, היה צריך לחייבו לאכול בסוכה כל שבעה, וכיון שזה רשות על כרחך שאין רצון התורה בעצם הפעולה, אלא על צד השלילה, שלא יאכל מחוץ לסוכה, אבל אין רצון במה שאוכל בסוכה.

ויש לחלק בין פסול של מצוה הבאה בעבירה לבין שאר פסולים וכגון לולב שנפרצו עליו וכדו', שבכל הפסולים הוא לא נטל לולב כלל כפי אשר צותה התורה והוא עץ בעלמא, אבל במצוה הבאה בעבירה, עשה את מעשה המצוה כהוגן, אלא שאין מעשה זה לרצון כיון שהוא בא על ידי עבירה.

ובזה יש לחלק בין ליל יום טוב הראשון שהוא חייב לאכול בסוכה, ורצון התורה הוא עצם הפעולה ומעשה האכילה, ולכן אינו

יכול לצאת חיוב זה בסוכה גזולה, שאין רצון ה' שיקיים את המצוה על ידי עבירה. אבל בשאר הימים שאין רצון ה' באכילה עצמה, אלא העיקר שלא יאכל מחוץ לסוכה, אם כן אף בסוכה גזולה אינו נחשב שאכל מחוץ לסוכה, שסוף סוף היא סוכה, ואין רצון ה' שיאכל בסוכה, אלא העיקר שלא יאכל בחוץ, ובאמת לא אכל בחוץ.

ולכן משום מצוה הבאה בעבירה היה מקום להכשיר סוכה גזולה בשאר ימים, ומשום כך צריך ללמוד מ"לך" שסוכה גזולה פסולה אף בשאר ימים.

ו. אמנם בשערי יושר תמה על חידוש זה, שאין אפשר לומר שגם שלא קיים את המצוה אף לא ביטלה, וכתב שזה דבר רחוק מן השכל.

אבל כתב לקיים את דבריו, אם נבאר שגדר המצוה בסוכה שאין חיוב בעצם האכילה, אלא רק איסור שלא לאכול מחוץ לסוכה, ואז מובן שאף שלא קיים את המצוה משום שהיא מצוה הבאה בעבירה, אבל גם לא ביטלה שהרי ישב בסוכה.

וזה כדברי האתון דאורייתא הנ"ל שביאר כן את יסודו של המנחת חינוך, ומוכח מדבריהם שבשאר ימים אין מצוה לאכול בסוכה אלא איסור לאכול מחוץ לסוכה.

האם בני ישראל קיימו מצות סוכה וד' מינים במדבר

הסוכה, כיון שהיו מסוככים כל השנה בענני כבוד. וביאר שלכן כתבה התורה בחג

הבית אלוקים למי"ט כתב, שלא נהגו בני ישראל בעת היותם במדבר את מצות

הסוכות "למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל", וזה משום שלא נצטוו מיד במצוה זו אלא לדורות הבאים אחר דור המדבר.

ולענין מצות ד' מינים, כתב הרמב"ם במורה נבוכים והנראה לי בארבעת מינים שבלולב, שהם שמחה בצאתם מן המדבר אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשותות, אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות, ולקח לזכרון זה הנאה שבפירות האדמה, והטוב שבריוח, והיפה שבעלין, והטוב שבעשבים ג'כ, ר"ל ערבי נחל, ואלו הארבעה מינין הם אשר קבצו שלשת הדברים האלה, האחד מהם, רוב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא והיה כל אדם יכול למצאם.

ובשו"ת ציץ אליעזר דייק כן אף מדברי הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה, שהארץ לבאר שלא נפלו המחלוקות בדברים שפירשם משה רבינו אלא רק בדברים הנלמדים בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, ובתו"ד כתב "ראינו בלי ספק מיהושע עד עכשיו שהאתרוג הוא הניטל עם הלולב בכל שנה ואין מחלוקת בכך", ודקדק לכתוב יהושע ולא משה, כי בימות משה לא נטלו ד' מינים.

וכן האריך האברבנאל לבאר את טעם לקיחת ד' מינים שהוא זמן אסיפת התבואות, וכתב לגבי הערבה "ולפי שלא היו במצרים וכל שכן במדבר נחלי מים עיינות ותהומות, לכך צוה כשיבואו אל ארץ נחלי מים ישמחו בערבותיה". ומבואר שלא נצטוו בנטילת ד' מינים בעת היותם במדבר.

יש שרצו לדקדק כן מן הפסוקים בפרשת אמור, שחג הסוכות כתוב פעמיים באותה הפרשה, בתחילה כתוב "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה', ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו, שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם". וכאן לא הוזכרו כלל מצוות החג אלא רק שביתה ממלאכה. והתורה חוזרת להזהיר על כל המועדים, ואחר כך שוב מוזכר את חג הסוכות, ושם כתוב "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים וגו' בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת".

וביארו, שהפרשה הראשונה נאמרה במדבר, ושם לא נצטוו על מצות סוכה וד' מינים אלא רק על שביתה ממלאכה, ובפרשה השניה ציוה אותם משה על זמן היכנסם לארץ שיקיימו בה את המצוות הללו.

בדין נענועים בלולב

ותירצו, התם קאי, כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר.

א. שנינו בסוכה (לז, ב), והיכן היו מנענעין בהודו לה' תחילה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא וכו'. והקשו בגמ', נענוע מאן דכר שמייה.

ויש לחקור בגדר מצות נענוע בלולב, האם היא מצוה דרבנן בפ"ע שהטילו חכמים כתוספת על נטילת לולב ואמרו שלא די בנטילה בלבד אלא צריך אף לנענעו, או שאינה מצוה בפ"ע אלא רבנן קבעו את גדר נטילת לולב שכדי לקיים מצות נטילת לולב יש אף לנענע את הלולב. ודוגמא לדבר הוא ברכת המזון, שמדאורייתא יוצא בכל לשון שמברך, אבל רבנן תקנו שיברך במטבע מסוים, ואינה מצוה בפ"ע אלא רבנן תקנו איך לקיים את המצוה דאורייתא. וכמו כן בלולב יש לדון האם הנענוע הוא מצוה בפ"ע שיש להוסיף על הנטילה שחייבה התורה, או שהיא גדר וחיוב בנטילה עצמה, שגדר הנטילה הוא יחד עם נענוע.

ב. והנה כתב האבודרהם (סדר תפילת סוכות. והביאו הפרי מגדים או"ח תרנא א"א כב), "ואח"כ נוטלין הלולב ומברכין עליו על נטילת לולב, נטילה היא כמו לקיחה וכו', ועוד על שם שהוא מעלה ומוויד וכתוב וינטלם וינשאם כל ימי עולם ולכך אומר לשון נטילה שהיא הרמה וכו', ואין מברכין על הנענוע שהוא מדרבנן אלא על הנטילה שהיא מדאורייתא". ומבואר בדבריו, שהוקשה לו מדוע אין מברכין על הנענוע, וע"כ שסבר שהיא מצוה בפ"ע ולכן הוקשה לו מדוע אין מברכין על מצוה זו, אבל אם היה סובר שרבנן תקנו איך לצאת את הדאורייתא אין מקום לקושייתו כלל, שהרי אין כאן מצוה נוספת מדרבנן. אמנם ממה שתירץ שאין לברך על הנענוע שהוא דרבנן, ע"כ שסבר שודאי שאין לברך ב' ברכות, רק הוקשה לו שעדיף לברך על הנענוע, ותירץ שהנענוע הוא מצוה דרבנן ועדיף לברך על הנטילה שהיא מדאורייתא, וצ"ל שסבר

שאף שהנענוע הוא מצוה נוספת על הנטילה, אבל ודאי שאינה מצוה בפ"ע לגמרי אלא היא כתוספת על הדאורייתא, ולכן סבר שודאי אין לברך ב' ברכות.

אמנם הרמב"ם (לולב ז, ט-י) כתב, ומצוה כהלכתה שיגביה אגודה של שלשה מינין בימין ואתרוג בשמאל ויוליך ויביא ויעלה ויוויד וינענע הלולב שלשה פעמים בכל רוח ורוח. כיצד, מוליך ומנענע ראש הלולב שלשה פעמים ומביא ומנענע ראש הלולב שלשה פעמים וכן בעליה וירידה, והיכן מוליך ומביא, בשעת קריאת ההלל בהודו לה' כי טוב תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא.

ודקדק מרן הגרי"ז צ"ל (מובא בסוכת הלויים, שם), שמדברי הרמב"ם שכתב על הנענועים "מצוה כהלכתה", משמע שהוא מפרטי המצוה עצמה, וכמו שנטילה של הלולב בימין והאתרוג בשמאל הוא פרט בקיום הנטילה, כמו כן הנענועים הם פרט בקיום המצוה, שרבנן תקנו איך לקיים את הנטילה דאורייתא, ואינו מצוה בפ"ע שרבנן תקנו בנוסף על הנטילה דאורייתא, [ואף שלכו"ע] אם נטל ולא נענע יצא ידי חובה מן התורה, וכמו שאמרו (סוכה מב, א) מדאגביה נפק ביה, וכן נפסק ברמ"א (או"ח תרנא, יא. ועיי"ש היטב במגן אברהם ובפרי מגדים), אבל מצוה כתיקונה היא שנטל את הלולב ומנענעו].

ג. והגרי"ז הוכיח כן ממה שאמרו (סוכה מב, א) קטן היודע לנענע חייב בלולב, ולכאורה צ"ע מדוע צריך שידע לנענע, והלא אין הנענועים מעכבים בקיום המצוה ולמה לא יתחייב מדין חינוך על המצוה דאורייתא, אלא ע"כ שאין הנענועים קיום מצוה דרבנן בפ"ע אלא הם תקנה בעיקר וצורת הנטילה,

ולכן רק קטן שיודע ליטול לולב כמצוותו ויודע לנענע חייב בלולב מדין חינוך.

[ועי' בחידושי החתם סופר (סוכה, שם) שהוכיח מדין זה שהנענועים הם הלכה למשה מסיני ובנענוע כל שהוא סגי, ולכן רק קטן שיודע לנענע חייב בנטילת לולב. וכן הוכיח זה ממה שאמרו (שם כט, ב) ששיעור לולב הוא ד' טפחים, וטפח אחד כדי לנענע בו, והרי השיעורים הם הלכה למשה מסיני, וא"כ אף הנענוע הוא חיוב מהלכה למשה מסיני. אלא שהקשה מדוע אמרו מדאגבהיה נפק ביה והלא צריך לנענע, ונשאר בצ"ע.]

ד. והנה הקשו התוס' (סוכה לט, א) איך מברכין על לולב עובר לעשייתן, והלא בשעה שנוטלן כבר קיים את המצוה. ותירצו שלא נגמרה מצותו עד לאחר הנענוע, וכמו שאמרו לענין נטילת ידים שמברך לאחר הנטילה כיון שאסור לאכול קודם ניגוב א"כ נחשב שלא נגמרה מצותו עד לאחר הניגוב ולכן יכול לברך לאחר שנטל ידיו ונקרא עובר לעשייתן. ושוב כתב לדחות, שאינו דומה לנטילת ידים, כי הנענוע אינו אלא מכשירי מצוה ואינם מעכבין בקיום המצוה. ושוב כתבו לומר שכיון שמצוה מן המובחר אף לנענע יש להחשיבו כעובר לעשייתן.

ולכאורה נראה שדברי התוס' תלויים בחקירה הנ"ל, שבתחילה סברו לומר שהנענוע הוא פרט בנטילה עצמה ולכן כתבו שלא נגמרה מצוותו עד לאחר הנענוע וכמו נטילת ידים שלא נגמרה המצוה כל זמן שלא ניגב, והוא פרט בדיני הנטילה. ושוב חזרו לומר שכיון שאינו מעכב בנטילה ע"כ שאינו פרט מפרטי הלקיחה עצמה אלא הוא דין

נוסף ומצוה מן המובחר אף לנענעו לאחר שנטלו.

ה. ויש נפק"מ מחקירה זו אם צריך לקיים את הנענועים ביום הראשון בלולב שלו דוקא או מועיל אף בשאול, שאם הוא דין בנטילה עצמה שרבנן תקנו באיזה אופן יש לקיים מצות נטילת לולב, א"כ כמו שבנטילה עצמה צריך ביום הראשון "לכם", כמו כן בלולב שמנענע צריך שיהיה "לכם". אבל אם הוא דין נוסף מדרבנן שצריך להוסיף על הנטילה, יש לומר שאין צריך שיהיה שלו ויוצא אף בשאול, כי מדרבנן לא צריך "לכם" וכמו בשאר ימים שיוצא אף בשאול כי חיובו רק מדרבנן.

ונפק"מ נוספת אמר הגרי"ז, שאם הנענוע הוא חלק מהנטילה יש לנענע באותו לולב שבירך עליו. וביאר את דבריו הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, עפ"י מה שאמרו (סוכה לה, א) שאין ליקח פלפלין עבור פרי עץ הדר אף שטעם עצו ופריו שווין, כיון שאין ניכרת לקיחתו כי הוא קטן, ואינו יכול ליקח כמה פלפלין כי פרי עץ אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלושה פירות. וכתבו התוס' (סוטה יח, א) שיש ללמוד מדין זה שאין ליתן ב' גיטין ואף שכל אחד כשר לגמרי, וכן אין לכתוב ב' מגילות סוטה ולמחוק את שניהן למים, כי אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלושה. ודקדק הגרי"מ, שנראה שתוס' סברו שאין זה מקור וילפוטא בעלמא לענין פרי עץ הדר שע"כ שהתורה התכוונה לאתרוג ולא לפלפלין כי יצטרך ליקח כמה פירות ואין מסתבר לעשות כן, אלא שהוא דין שגילתה התורה כאן שבכל מקום יש קפידה על אחד ולא

שנים ושלשה, ולכן יש לומר דין זה אף לענין גט ומגילת סוטה.

וא"כ נמצא, שאם הנענועים הם חלק מקיום הנטילה, יש להקפיד לנענע על אותו לולב שבירך עליו, כי אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה. אבל לפי הצד שהנענועים הם דין בפ"ע אין קפידא בכך, כי אינו חלק ממצות הנטילה אלא כתוספת עליו.

ו. ועוד דקדק מרן הגרי"ז זצ"ל (שם) מדברי הרמב"ם (הנ"ל) שכתב "מצוה כהלכתה וכו' ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלשה פעמים וכו', והיכן מוליך ומביא, בשעת קריאת ההלל בהודו לה' כי טוב תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא". ולא כתב כלל שמנענעים בשעת הברכה, וא"כ מבואר מדבריו שעיקר מצות הנענוע הוא בהלל, ונמצא שהנענועים בהלל אינם מדין ההלל אלא מדין נטילת לולב. וכמו כן יש לומר, שאף חובת ההלל היא מדיני הלולב, כי הרי צריך לנענע בהלל, וכדי לנענע צריך לומר הלל, וא"כ נמצא שאמירת ההלל באה מחמת חיוב נטילת לולב. ולכן הקפיד הגרי"ז לנענע בהלל באותו לולב שבירך עליו, וכמו שביארנו לעיל שהנענועים הם חלק מהנטילה, ולולב אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה.

וכן יש לדקדק יסוד זה (עי' הררי קדם, קלג) מדברי הרמב"ם (ספר המצוות עשין, קסט) שכתב, "שצונו ליטול לולב ולשמוח בו לפני ה' שבעת ימים והוא אמרו ית' (שם) ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק שלישי ורביעי מסוכה. ושם (מא, א) התבאר שאין חובת מצוה זו שבעת ימים אלא במקדש

אולם בשאר הארצות יום ראשון לבד הוא שחייבין בה מן התורה". ונראה מלשונו שגם בגבולין יש במצות הלקיחה שמחה לפני ה'. ולכאורה צ"ב איזה שמחה יש בגבולין בנטילת לולב. אלא צ"ל שהנענועים ואמירת ההלל הם השמחה שיש בלולב, והם חלק מחובת הנטילה עצמה, שיש לנענע את הלולב וכן לומר עליו הלל, ולכן יש שמחה אף בגבולין בנטילת לולב.

וכן יש לדקדק כן בדברי הטור (או"ח תרנב) שכתב, "מצות לולב ביום ולא בלילה וכו' ועיקר מצותו בשעת ההלל", והוא כמבואר שהנענועים בהלל הם מחובת הלולב, וא"כ נמצא שאף ההלל בא מחובת הלולב [ויש להוסיף, שלכאורה יש חובה של הלל אף מצד היום, ואף מי שפטור מנטילת לולב חייב בהלל].

ז. וגדר חיוב הלל מצד נטילת לולב כבר הוזכר בדברי הגר"א (או"ח כב, א) שכתב לבאר מדוע אין מברכין על הלל שהחיינו. וכתב לבאר עפ"י מה שאמרו (פסחים קיז, א) "אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה", ומבואר שנטילת לולב מחייבת לומר שירה והיינו הלל, ולכן אין לברך שהחיינו על הלל בפ"ע כי כבר מברכין שהחיינו על הלולב, וההלל בא מצד מצות נטילת לולב כהלכתה [וע"ע בדברי הרמב"ן בספר המצוות (שורש א) שנקט שהלל בסוכות הוא דאורייתא מחמת הלולב].

ח. אמנם כבר נחלקו הראשונים בדבר זה. שהרא"ש (סוכה ג, כו) כתב בשם הראב"ה, שעיקר הנענוע הוא בשעת הברכה אבל נענוע דמתניתין בהודו ובאנא ה' הושיעה נא

הוא נענוע בעלמא, ועל נענוע זה אמרו בירושלמי שהוא כדי לנענע כחו של קטיגור.

וכ"כ הר"ן (על הרי"ף. יח, ב) לבאר מה ששאלו במתניתין "והיכן היו מנענעין" - פירוש על הנענועים שבשעת קריאת ההלל שיילינן, דאילו בשעת נטילת לולב פשיטא שיש לו לנענע שזהו עיקר מצותו כדאמרינן התם (ברכות ל, א) השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע בו לולב ומנענע בו.

ולדבריהם צריך לומר שחיוב הנענוע מחמת הלולב הוא לאחר הברכה, אבל מה שמנענעים בהלל אינו מחמת הלולב אלא הוא מדיני ההלל, שיש לנענע בו כדי לעצור רוחות רעות.

ט. והנה נחלקו הפוסקים מתי עדיף לברך על הלולב. שבשו"ע (או"ח תרמד, א) כתב, "שחרית אחר חזרת תפלה, נוטלין הלולב ומברכין על נטילת לולב ושהחיינו וגומרים ההלל, וכן כל שמונת ימי החג". וכתב הגר"א "מברכין בשעת ההלל וכמ"ש בפ' ערבי פסחים (קי"ז) אפשר ישראל נוטלין כו' והלל הוא אחר שחרית". ומבואר בדבריהם שצריך לברך על הלולב קודם ההלל.

אולם המגן אברהם (תרנב, ג) כתב בשם השל"ה שינענע בסוכה קודם הליכתו לבית הכנסת.

וביאר בס' מקראי קודש (סוכות ב, טז) שהם נחלקו בנידון הנ"ל, שהשו"ע והגר"א סברו שאמירת ההלל היא מדיני הלולב, ולכן יש להסמיך את הברכה להלל, אבל השל"ה סבר כדברי הראשונים שההלל אינו מדין נטילת הלולב, אלא יש דין נוסף שצריך לנענע בשעת ההלל כדי לעצור רוחות רעות, ולכן עדיף ליטול את הלולב בסוכה בביתו וינענע בשעת הברכה שהוא עיקר המצוה, ואח"כ בשעת ההלל ינענע מדין הלל [והרוצה לצאת ידי שניהם יטול בסוכה של בית הכנסת].

י. ובס' מקראי קודש כתב בשם הגר"ד בהר"ן זצ"ל נפק"מ נוספת בין השיטות, שלפי דעת השו"ע והגר"א שהנענועים בהלל הם מדין נטילת הלולב, א"כ לכתחילה יש להיזהר שלא לדבר בין ברכת הלולב עד אחרי ההלל, כדי שהברכה על הלולב תחול גם על הנענועים שבהלל. אבל לפי המגן אברהם והשל"ה אין לחשוש לכך, כי עיקר הנענועים הם בשעת הברכה.

בגדרי מצות ישיבת סוכה

תשבו שבעת ימים, כיצד כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה, וכלי שתייה כגון אשישות וכוסות בסוכה, אבל כלי אכילה כגון קדרות וקערות חוץ לסוכה, המנורה בסוכה, ואם היתה סוכה קטנה מניחה חוץ לסוכה".

א. כתב הרמב"ם (סוכה ו, ה), "כיצד היא מצות הישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה, וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע שנאמר בסוכות

ובהלכה ו' כתב, "אוכלין ושותין וישנין בסוכה כל שבעה בין ביום בין בלילה, ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם כן אכל אכילת עראי כביצה או פחות או יתר מעט, ואין ישנין חוץ לסוכה אפילו שינת עראי וכו'".

וצריך ביאור מדוע חזר הרמב"ם על אותה הלכה ב' פעמים, שהרי בהלכה ה' כתב שאוכלים ושותים בסוכה ושוב חזר וכתב כן בהלכה ו'. ועוד צ"ב שבהלכה ה' לא הזכיר שישנים בסוכה אלא כתב לדור בסוכה, ובהלכה ו' כתב שישנים בסוכה.

ב. ויסדו האחרונים (עי' קונטרס הביאורים סוכה, יז. הליכות שלמה מילואים, ב. ועוד) והקדימו את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות שביאר מה ששנינו (סוכה כח, ב) "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, כיצד, היו לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה". ופירש רש"י, "סוכתו קבע - להיות כל עיקר דירתו בה". ומשמע מדבריו שהוא דין על הגברא שצריך לקבוע את דירתו בסוכה. אולם הרמב"ם ביאר "ענין קבע, עיקר ותמידות, והוא שיציענה במצעות היפות ביותר שיש לו, ויעטרנה ויאכל בה וישתה וישן, ויעשה ביתו כבית התשמיש [השימוש] והסוכה בית דירה". ומבואר מדקדוק לשונו, שעיקר מצות סוכה אינה רק על המעשה של הגברא שיעשה בה את כל צרכיו, אלא הוא דין בסוכה עצמה, שיש מצוה שהסוכה תהיה לו כבית דירה וידור בה וישתמש בה בכל צרכיו, וכשעושה דברים אלו בסוכה נמצא שהעמיד את הסוכה כבית דירתו וזה גוף

המצוה. ולכן כתב את הדין שצריך להעלות מצעות נאות לסוכה בעיקר מצות ישיבת סוכה, ואינם רק מדין נוי סוכה, אלא הם מעיקר המצוה שיעשה את הסוכה לדירתו, ולכן צריך להעלות לה כלים ומצעות נאים.

ג. ועוד הוכיחו יסוד זה מדברי הר"ן שביאר מה שאמרו (מח, א) סוכה שבעה כיצד, גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו, אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון של חג. ופירש רש"י, "לא יתיר אגדים שלה לסותרה, דהא כל היום חובתה לישן ולשנן, ואי אקלע ליה סעודתא אכיל לה בגווה". אבל הר"ן (כג, א מדפי הרי"ף) ביאר, "נראה לי דהיינו טעמא, דכיון דאמר רחמנא בסוכות תשבו שבעת ימים צריך שתהא לו סוכה כל שבעה, והיינו דקתני סיפא אבל מוריד הוא הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון של חג, כלומר שאף על פי שצריך כל שבעה לעשות סוכתו קבע, היו לו כלים נאים ומצעות נאות ראוי שיהיו בסוכה כל שבעה, אפילו הכי מפני כבוד יום טוב האחרון של חג רשאי להורידן". ומבואר בדבריו שלא פירש כרש"י שצריך להשאיר את הסוכה שמא יצטרך לאכול בה, אלא מצד שצריך שיהיה לו סוכה כל שבעה, וע"כ שסבר כיסוד הדברים הנ"ל, שיש דין שיהיה לו סוכה הראויה לשבעה, ושתהא כל שבעת הימים כבית דירתו, ולכן אין להתירה אף שגמר לאכול.

ד. ועוד יש לדקדק כן ממה שאמרו "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי", וצ"ב מדוע הוסיפו לומר שיהיה ביתו עראי, ולכאורה היה די לומר שיעשה סוכתו קבע. אולם לפי יסוד הדברים הנ"ל הוא

מיושב, כי תכלית המצוה היא שיחליף את דירתו ויקבענה בסוכה, ולכן צריך לומר שיעשה את ביתו עראי ואת סוכתו קבע, [ויש להוסיף את דברי החיי אדם (קמז, ב) והאליה רבה (או"ח תרלט, א) שאין לכסות השולחן שבביתו במפה אלא רק את השולחן שבסוכה כדי להראות שאין הבית דירתו בימים אלו], כי עיקר המצוה מתקיימת באופן זה, שעוקר את דירתו מביתו לסוכה.

ה. והנה כתב השאלות (קסט) "דמחייבין דבית ישראל למעבד מטללתא ומיתב בה שבעה יומי", ומבואר בדבריו חידוש גדול שיש מצוה לעשות סוכה בנוסף על החיוב לשבת בסוכה כל שבעה. ובהעמק שאלה (שם) כתב לדקדק כן מדברי רש"י (מכות ח, א) שכתב שחטיבת עצים לסוכה אינה מצוה משא"כ עשיית הסוכה שהיא מצוה. וכן יש להוכיח מדברי התוס' רי"ד (קידושין מב, ב) שכתב שלגבי שליחות במצוות "שהמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו האיך יפטר הוא על ידי שלוחו והוא לא יעשה כלום וכו', אבל בסוכה הכי נמי יכול לומר לשליחו עשה לי סוכה והוא יושב בה, אבל אם ישב בה חבירו לא קיים הוא כלום וכן לולב וציצית וכל המצוות", וממה שכתב ששייך שליחות על עשיית הסוכה ע"כ שסבר שיש מצוה בעשייתה, שאל"כ הרי זה כמו ששלח את חבירו לתקן שופר ולולב עבורו שודאי שלא שייך על כך שליחות כיון שאין דין בתקונם והשגתם, וסוכה שאני כי יש מצוה בעשייתה ולכן שייך שליחות על תיקונה.

ולכאורה דבר זה צ"ב מדוע שונה מצות סוכה שיש מצוה בעשייתה יותר משאר המצוות שהשגתם ועשייתם אינן אלא כהכשר מצוה ולא כמעשה מצוה.

אולם לפי יסוד הדברים הנ"ל שיש מצוה בגוף הסוכה שתהא עומדת לדירת האדם בשבוע זה, לכן שייך לומר שיש אף מצוה בעשייתה, כי גדר וחיוב המצוה הוא בגוף הסוכה. אבל אם היה החיוב רק על האדם להיות בסוכה ולדור בה, אין הסוכה אלא כשופר שהוא החפצא שבו מקיימים את המצוה ואין סיבה שעשייתו תהא מצוה, אבל כיון שהמצוה היא בגוף הסוכה, ואינה רק כחפצא שהגברא מקיים על ידה את המצוה, אלא המצוה היא בגוף הסוכה ממש, שיהפוך אותה לדירתו, לכן שייך לומר שיש אף מצוה בעשייתה.

ו. ומעתה ביארו את דברי הרמב"ם, שבהלכה ה' כתב את הדין שצריך לקבוע את הסוכה לשם דירה, וזה על ידי שיאכל וישן וידור בה, ולא הזכיר בדין זה שינה, כי האכילה קובעת את מקום דירתו של האדם וכמו שמצינו (עירובין עב, ב) לענין עירובי חצירות שמקום האכילה נחשב לדירתו של האדם ולא מקום השינה, ומצד שצריך לקבוע את דירתו בסוכה צריך לעשות דברים אלו בסוכה, ואין מצוה בעצם האכילה אלא שעל ידם הסוכה נהיית דירתו, וכמו שמעלה לשם מצעות וכלים נאים שודאי אין מצוה בעצם היותם בסוכה, אלא שעל ידי כך הסוכה נהיית ביתו, וזה גוף המצוה, ואף אם לא יאכל כלל על ידי שבעת הימים יכול לקיים מצוה זו על ידי שדר ושוהה בסוכה או שמעלה לתוכה כלים נאים.

אמנם בהלכה ו' כתב את פרטי הדינים שצריך לעשות מצד החיוב בסוכה, והם אכילת קבע ושינה. ויש לבאר דין וחיוב זה בב' אופנים, שהנה נחלקו האחרונים אם יש

מצוה לאכול בסוכה או שיש איסור לאכול מחוץ לסוכה, שהפני יהושע (סוכה כה, א) סבר שהוא איסור לאכול מחוץ לסוכה, ואם אוכל בחוץ עובר באיסור בקום ועשה, וכן משמע מדברי הערוך לנר (שם), אבל רבי עקיבא איגר (שם) נקט שיש מצוה לאכול בסוכה, ואם אוכל בחוץ מבטל את המצוה בשב ואל תעשה, וכן נראה מדברי רבי אברהם מן ההר (שם כו, א). ולפי ב' הדעות יש לבאר בדעת הרמב"ם, שאם יש מצוה לאכול בסוכה, יש לומר שהיא מצוה נוספת על הגברא שיעשה דברים אלו בסוכה, והיינו שבנוסף על המצוה שצריך לקבוע את הסוכה בבית דירתו, אף צריך להתנהג כפי שמתנהג בבית דירתו, ונמצא כשאוכל בסוכה מתקיימים ב' חלקי המצוה, גם שהופך בכך את הסוכה לבית דירתו, וגם בעצם אכילתו יש מצוה שצריך לאכול בסוכה כדרך שאוכל בביתו. ולצד שאין מצוה לאכול בסוכה אלא רק איסור לאכול מחוץ לסוכה, יש לפרש שגדר המצוה אחת היא, שצריך לקבוע את הסוכה בבית דירתו, ואם אוכל אכילת קבע מחוץ לסוכה או שישן מחוץ לסוכה הרי הוא מבטל ומפקיע את השם דירה מהסוכה, שעל ידי אכילתו בחוץ מראה שאין הסוכה בית דירתו. ולכן בהלכה זו כתב הרמב"ם את דין השינה ולא כתב "לדור" בה, כי בהלכה זו ביאר הרמב"ם את האיסורים שאסור לעשות מחוץ לסוכה כדי שהסוכה תהיה לבית דירתו.

ז. ועוד ביארו על דרך זו את דברי הגאונים בחיוב סוכה ברשותו. שהרי"ץ גיאנות (הלכות סוכה, עמוד קכ) כתב בשם רב נטרונאי גאון "מצות סוכה לעשותה כל אחד ואחד בביתו ולאכל ולשתות ולישן ולדור ולשנות בה,

ובבית הכנסת אין צריכין לעשות כן, אבל אם יש שם באותה העיר שווקים ורגילין ישראל לבא שם בחג הסוכות יעשו לאותם המתקבצים כדי שיאכלו וישתו בסכה וישנו בסכה של בית הכנסת וכו'". ועוד כתב "ונשאל מרב האיי, נהגו לעשות סוכה בבית הכנסת מי שאין לו מקום לעשות סוכה או מי שאין ידו משגת או שלא היה לו לעשותה, נכנס ויושב בה ויוצא בה ידי חובתו ומברך או לא. והשיב הלא אתה יודע שחייב אדם לישב בסוכה כל ז' כעין תדורו, היוכל לדור בבית הכנסת ולאכל ולישן שם, ודאי נכנס ויושב בה מברך, אבל כל ידי חובה לא יצא."

ומבואר בדברי הגאונים שצריך שהסוכה תהיה דוקא בביתו, ורב האי כתב שיכול לברך כשנכנס לשם אבל אינו יוצא ידי חובה. וצ"ב גדר דבריו, שאם מברך על כניסתו ע"כ שמקיים מצות סוכה וא"כ מהו שכתב שלא יצא ידי חובה.

וביארו האחרונים על הדרך הנ"ל, שבסוכת ביהכ"נ לא יכול לקיים את המצוה שהסוכה תהיה בבית דירתו, כי אין הסוכה שלו, ולכן כתב רב האי גאון שלא יצא ידי חובה, והיינו את עיקר המצוה שיהפוך את הסוכה לבית דירתו, אבל יש מצוה לאכול בסוכה, ומצוה זו שייך לקיים אף בסוכת אחרים, ולכן יכול לברך על אכילתו זו [אמנם ודאי שאם נמצא בבית חבירו במשך ימי החג ודאי שמקיים מצוה זו לכו"ע, כי הוא כבן בית שם וסוכת חבירו עומדת לרשותו שתהיה כביתו במשך ימים אלו, ופשוט].

ח. ואף הצפנת פענח (סוכה ו, א) כתב כיסוד הדברים הנ"ל [בנוסח קצת שונה], ודקדק

במה שאמרו (נדריים טז, א) קונם סוכה שאני עושה, וכן לגבי שבועה אמרו (שבועות כט, א) שבועה שלא אעשה סוכה, ולכאורה צ"ב מדוע נקטו בלשון "עושה", והלא אוסר את הישיבה בסוכה, והיו צריכים לומר קונם שלא אשב בסוכה.

וכתב ליישב עפ"י דברי הירושלמי (שבועות ג, ד) שאם נשבע שלא אשב בצל, אסור לו לישב בצל סוכה. ואם נשבע שלא לישב בצל סוכה לוקה משום שבועת שוא. וביאור הדין הוא (עפ"י הפני משה), שאם אמר שלא אשב בצל, דעתו היתה על כל צל, וחלה נמי על צל סוכה בכולל ואסור לו לישב בצל סוכה, אבל אם אמר שלא אשב בצל סוכה, היתה דעתו על סוכה של מצוה ולכן לוקה משום שבועת שוא ומוותר לו לישב בצל סוכה. ומבואר מהירושלמי, שצל סוכה הוא דוקא של

מצוה, וא"כ אף סוכה קודם החג אין שם "סוכה" עליה, ורק מפני המצוה יש על המקום שם "סוכה".

וביאור הדברים הוא, שעל ידי שקובע את המקום לבית דירתו בשבעת ימים אלו, על ידי כך יש שם "סוכה" באותו המקום, וקודם החג שאין עליו חיוב זה א"כ היא צל בעלמא, והחיוב על האדם הוא "לעשות" סוכה, והיינו שיקבע את הסוכה למקום דירתו, ולכן נקטו בנדר ושבועה לשון שאעשה סוכה ולא לישב בסוכה, כי גדר המצוה היא "לעשות" סוכה, וחיוב הישיבה הוא רק לאחר שעשה את הסוכה וקבע שם את דירתו, ואז מתחייב לאכול בתוכה, [ועיי"ש שכתב לחלק בין חיוב אכילה לשינה, שבאכילה יש מצוה ובשינה רק איסור לישון בחוץ, כי עיקר קביעות האדם בדירתו היא על ידי אכילתו ולא על ידי שינה, וכנ"ל].

בגדר חובת ניסוך המים

ניסוך היין. ורבי אמי סבר (שם ג, א) שהוא הלכה למשה מסיני.

וחקר מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל (הובא בחידושי הגר"ז תמורה יד, ב) בדין ניסוך המים, אם דינו כמו ניסוך היין שהוא מדיני הבאת הקרבן, והתורה ריבתה שבחג הסוכות יש לקרבן ב' ניסוכים ניסוך היין וניסוך המים, או שאינו חובת הקרבן כלל אלא הוא חובת היום, שהיום מחייב בניסוך המים ואינו מדיני הקרבן, אלא שצריך לנסכו יחד עם הקרבן.

א. כל ימות השנה היו מנסכים יין עם קרבן התמיד, ובחג הסוכות היו צריכים לנסך אף מים, וכמו ששינינו (סוכה מב, ב) ניסוך המים כל שבעה. ודבר זה אינו מפורש בתורה, ונחלקו (תענית ב, ב) מהיכן לומדים דין זה, שרבי יהודה בן בתירה דרש "ונאמר בשני ונסכיהם ונאמר בששי ונסכיה ונאמר בשביעי כמשפטם, הרי מ"ם יו"ד מ"ם, הרי כאן מים, מכאן רמז לניסוך המים מן התורה". ורבי עקיבא דרש כן מהפסוק "ונסכיה" (האמור ביום השישי) - בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד

ואמר הגר"ח שהוא תלוי במקור הדין של ניסוך המים, שאם לומדים מהפסוק "ונסכיה" שיש שני נסוכין, ע"כ שנתרבה שני נסכים והוא מדיני הקרבן, אבל אם לומדים זאת מהלכה למשה מסיני יש לומר שהוא מחובת היום.

[וע"ע בגבורת ארי (תענית, שם) שנקט שהוא חובת היום. ובשו"ת בנין ציון (סימן מג) כתב, "למען קיים כל העוסק בתורת קרבן כאילו הקריבו, עמדתי בחג העבר על החקירה אם ניסוך המים שהיו מנסכים בז' ימי החג עם תמיד של שחר היה מנסכי התמיד או אם היה מצוה בפני עצמה".]

ובזה ביאר הגר"ח את הסוגי' בזבחים (ק', א) שרבי אליעזר סבר שאם מנסך מי החג בחג בחוץ חייב, וביארו בסוגי' שר"א הלך בשיטת רבו רבי עקיבא שסבר שניסוך המים דאורייתא ודרש כן מהפסוק ונסכיה שיש בחג שני ניסוכין, ולכן אם ניסך בחוץ חייב. והקשה ריש לקיש שאם לר"ע לומדים ניסוך המים מניסוך יין א"כ יתחייב רק עם ניסך שלושה לוגין שהוא שיעור של ניסוך היין. ועוד הקשה, שכשם שניסוך היין נוהג בכל השנה כמו כן בניסוך המים יתחייב בחוץ בכל ימות השנה, ומדוע ר"א אמר שחייב רק עם ניסך בחג. ותירצו, שר"א סבר שהוא נלמד מהלכה למשה מסיני, ולכן דיניו שונים מניסוך היין, שאין בהן שיעור וחייבים בניסך בחוץ רק בחג.

והקשו התוס', מדוע לר"ע שלומדים ניסוך המים מניסוך היין יש לחייב אף על ניסוך המים בכל ימות השנה, והלא אף לר"ע אין מנסכין אלא בחג, ומה שייך לחייבו על ניסוך בחוץ בשאר ימות השנה.

וביאר הגר"ח, שלר"ע שסבר שהוא מדין ונסכיה, א"כ אף ניסוך המים דיניו כשאר נסכים שאף אם לא הביאם יחד עם הקרבן יכול להביאן לאחר זמן, וכמו שאמרו (מנחות טו, ב) אדם מביא זבחו היום ונסכיו עד י' ימים, אבל אם הוא נלמד מהלכה למשה מסיני א"כ אינו מחובת הקרבן אלא מחובת היום, ולכן אינו יכול להביא את הנסכים אלא בחג עצמו, ואין לו תשלומין כשאר נסכים שהם חובת הקרבן.

ובזה ביאר את השו"ט בסוגי', שבתחילה אמרו שר"א הלך בשיטת ר"ע שלמד חיוב נסכים מוונסכיה וכדין ניסוך היין, ולכן הקשו שא"כ יתחייב על ניסוך בחוץ בכל ימות השנה, והיינו כיון שמותר לו להביא את הנסכים אף לאחר החג וכדין שאר הנסכים שיכול להביאם לאחר זמן, ולכן שייך להתחייב אם ניסך בחוץ בכל ימות השנה, ותירצו שר"א למד שמקור החיוב של ניסוך המים הוא מהלכה למשה מסיני וא"כ הוא מדיני היום ואין בו תשלומין לאחר החג, וכיון שעבר יומו בטל קרבנו, לכן אין חיוב של ניסוך בחוץ אלא בימות החג בלבד ששייך בהם ניסוך המים.

ב. ונחלקו בתוספתא (סוכה ג, ו), "ניסוך המים כל ז', רבי יהודה אומר כל שמנה, אלא שר' יהודה אומר בלוג היה מנסך כל ח', וחכמים אומרים שלשה לוגין, נמצאת אומר המרבה במים ממעט בימים, והמרבה בימים ממעט במים". ולכאורה הם ב' נידונים נפרדים, האם ניסוך המים שבעה ימים או שמנה ימים, ועוד נחלקו בשיעור הניסוך האם דינו בשלושה לוגין כנסכי יין או בלוג אחד, ומדברי התוספתא שאמרו

"נמצאת אומר המרבה במים ממעט בימים וכו'" נראה שהם תלויים זה בזה, וצ"ב מה השייכות ביניהם.

ולפי דברי הגר"ח הוא מבואר היטב, שיסוד מחלקותם הוא בגדר חובת ניסוך המים, אם הם חובת היום או חובת הקרבן, שרבנן סברו שהוא חובת הקרבן, וא"כ כיון ששמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו לענין קרבנות, כמו כן אין צריך לנסך בו ניסוך המים, וכן סברו שצריך לנסך בו אף שלושה לוגין, כיון שהוא כדיני נסכי הקרבן, וכמו שמנסכין ג' לוגין יין יש לנסך ג' לוגין מים, אבל רבי יהודה סבר שהוא חובת היום, ולכן יש אף לנסך בשמיני עצרת שאף הוא שייך לחג הסוכות, וכן סבר שאין צריך לנסך אלא לוג אחד בלבד, כיון שאינו כדין נסכי הקרבן אלא הוא חיוב מדין החג, ואין דיניו כשאר נסכים.

ג. ומרן הגרי"ז זצ"ל הוסיף לבאר בזה את דברי הירושלמי (סוכה ד, ו), "רשב"ל בעא קומי ר' יוחנן הקדימן לזבח מה הן, ניסכן בלילה מה הן, לא ניסך היום מהו שינסך למחר. א"ל נישמענה מן הדא דאמר רבי אילא בשם ר' יוסי, ונסכיה אחד ניסכי מים ואחד ניסכי יין, הדא אמרה הקדימן לזבח כשר, ניסכן בלילה כשר, לא ניסך היום לא ינסך למחר, אל שם עבר יום עבר קרבנו". והירושלמי הסתפק בג' ספיקות, אם יכול לנסך את המים קודם הקטרת התמיד, והאם ניסוך המים יש לו תשלומין שיכול לנסכו למחר, והאם ניסוך המים כשר בלילה.

וביאר הגרי"ז, שכל החקירות שרשם אחד, האם ניסוך המים הוא רק חובת היום בלבד אלא שזמנו הוא בזמן הקרבת התמיד, או שהוא חובת הקרבן כמו בנסכים שבכל

השנה שהם חובת הקרבן, אלא שבחג חידשה התורה שחובת הקרבן שיהיה בו אף ניסוך המים, והנפק"מ הוא שאם הוא חובת היום אפשר לנסך גם קודם הקרבת התמיד, אבל אם הם מחובת הקרבן כשאר נסכים א"כ כל זמן שלא הקריב את התמיד אין עדיין חיוב של ניסוך.

וכמו כן תלוי בחקירה זו דין תשלומין, שעל חובת קרבן שייך תשלומין כמו כל הנסכים שמביא קרבנו היום ונסכים למחר ואפילו לאחר עשרה ימים, אבל אם הוא מחובת היום לא שייך תשלומין כיון שהוא חובת החג בלבד. וכן לגבי ניסוך בלילה הוא תלוי בחקירה הזו, שאם הוא חובת היום יש להכשיר אף מהלילה, אבל אם הוא חובת הזבח דינם כמו בנסכים הבאים עם הזבח, שכשרים דוקא ביום כדין הזבח עצמו שפסול בלילה.

ופשט הירושלמי שהוא חובת היום, וכשר להקריב לפני התמיד וכשר בלילה, ואין לו תשלומין למחר. [וכן ביאר הגר"י אברמסקי זצ"ל (תוספתא סוכה ג, ז. והובא אף במקראי קודש סוכות ג, מ), וע"ע במשך חכמה (פינחס כט, יח) שביאר בדרך זו את דברי הירושלמי שהוא חובת היום ודקדק כן בפסוקי התורה].

[אמנם צ"ע שהירושלמי פשט דין זה מונסכיהם שמרבים ב' נסכים, ולדברי הגר"ח אם לומדים דין ניסוך המים מפסוק זה יש לדמותו לדין ניסוך היין שהוא חובת הקרבן, וצ"ע].

וכ"כ הריטב"א (סוכה נ, ב) "דניסוך המים אינו חשוב בא עם הזבח שחובת היום הוא ולא חובת הזבח כלל, שהזבח של תמיד בנסכים של יין הוא נכשר כמו בשאר ימים,

אלא שיש חובת היום ג"כ לעשות נסוך המים.

אמנם המאירי (תענית ב, ב) כתב שהנסכים באים מחמת הזבח, וא"כ הם כנסכי יין שחיובם מחמת התמיד.

ד. ועוד יש לחקור לצד שהוא מחובת היום האם יש עליו דין קרבן כיון שהוא קרב על המזבח, או שאינו כלל קרבן אלא מעשה עבודה בלבד שהתחדשה בחג הסוכות לנסך מים על גבי המזבח, וכדין הדלקת נרות וסידור השולחן וכדו' שהם עבודות המקדש.

ונפק"מ מחקירה זו היא במה שיצא לדון באבן האזל (מעשה הקרבנות יט, ב) אם שייך להתנדב נסכי מים, שבנסכי יין אמרו (מנחות קד, ב) שמתנדב אדם יין, ויש לדון אם שייך להתנדב מים. ולכאורה הוא תלוי בהנ"ל, שאם יש דין קרבן על ניסוך המים שייך להתנדב להביא מים כמו שיכול להתנדב להביא יין [ואף שאין ניסוך המים אלא בחג, היינו רק לענין חיוב אבל החפצא של ניסוך המים שייך אף בכל השנה כיון שהוא קרבן], אבל אם אינו בגדר קרבן אלא רק מצוה בעלמא א"כ לא שייך להתנדב להביא נסכי מים, כיון שאין נדבה על חיוב מצוות.

ה. ועוד יש לבאר לפי זה את נדון המנחת חינוך (מצוה קיח) אם יש חיוב מלח בנסכי המים, שהנה לגבי נסכי היין, כשמשכסם יחד עם הקרבן אין צריך לשים עליהם מלח, וכמש"כ הרמב"ם (איסורי מזבח ה, יא), "מצות עשה למלוח כל הקרבנות קודם שיעלו למזבח שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח, ואין לך דבר שקרב למזבח בלא מלח

חוץ מיין הנסכים והדם והעצים, ודבר זה קבלה ואין לו מקרא לסמוך עליו", אבל אם התנדב נסכי יין כתב הרמב"ם (מעשה הקרבנות טז, יד), "וכיצד עושין ביין הבא בפני עצמו, נותן עליו מלח ומנסכו כולו על גבי השיתין ככל הנסכים".

ומעתה הסתפק המנחת חינוך בנסכי מים שבאים בחג האם צריך לשים עליהם מלח, וכתב שלכאורה כיון שאין הניסוך תלוי בקרבן אלא הוא חובת היום שהרי אף אם ניסכן בלילה יצא, א"כ הם כנסכי יין שאם באים בפ"ע שצריך לשים עליהם מלח.

אמנם כתב שא"כ היה לרמב"ם להביא דין זה, וע"כ שאף נסכי המים אין צריכים מלח.

ובטעם הדבר יש לומר לפי מה שנתבאר שניסוך המים אין עליו שם קרבן כלל אלא הוא מעשה עבודה של ניסוך, ולכן אין בו כלל דין של מלח הנאמר דוקא בקרבנות. וכבר כתבו (עי' בס' הזכרון ניצוצי אש, עמוד שנו) לדייק כן מדברי הרמב"ם (הנ"ל) שכתב, "ואין לך דבר שקרב למזבח בלא מלח חוץ מיין הנסכים והדם והעצים", ולכאורה למה לא כתב אף חוץ מנסכי מים, וע"כ שסבר שאינם מדין קרבן כלל ולכן אין צריך לשים עליהם מלח.

ו. ובה אף יש לבאר את דברי הרמב"ם (פירוש המשניות זבחים יג, ו) שכתב, "וכבר נתבאר לך במסכת סוכה, שבסוכות מנסכים מים על גבי המזבח, ור"א סבר שזה חיוב מן התורה ולפיכך אמר שהנמסך בחג בחוץ חייב, ואין הדבר כן לפי שאינו אלא הלכה למשה מסיני".

ותמה עליו התוספות יו"ט, "ותמיהני דמה לי מפורש מדאורייתא מה לי הלכה למשה מסיני, שהרי שתיים זו שמענו מפי הגבורה, ולמה לא יהא חייב על מה שהוא הלכה למשה מסיני כמו על מה שהוא מדאורייתא", [ויש גירסאות ברמב"ם שהוסיף "אבל כל זמן שנסך שלשת לוגין מים בחוץ הרי זה חייב לדברי הכל", ולפי גירסא זו לא קשה כלל].

ויש לבאר את דבריו עפ"י יסוד הדברים הנ"ל, שהנה כבר כתבנו בשם הגר"ח לחלק בגדר ניסוך המים בין הילפותות, שאם לומדים את ניסוך המים מ"ונסכיה" יש לו דין של נסכי הקרבן, ואם הוא נלמד מהלכה למשה מסיני הוא חובת היום. ובזה יש לבאר את דברי הרמב"ם, שר"א סבר שהלימוד של ניסוך המים הוא מ"ונסכיה" וא"כ הוא מחובת הקרבן ושייך לחייבו משום העלאת

חוץ כיון שהוא כקרבן, אבל אם הוא נלמד מהלל"מ א"כ אינו אף בכלל קרבן אלא היא מצוה בעלמא של עבודת החג במקדש, ולכן לא שייך לחייבו משום העלאת חוץ, ולכן תלה הרמב"ם דין העלאת חוץ במקור הלימוד של חיוב ניסוך המים.

ז. והנה בתפילת המוספין של חג הסוכות אין מזכירים את ניסוך המים, ויש לבאר זאת עפ"י יסוד הדברים הנ"ל, שאין דין קרבן בניסוך המים אלא דינם כמעשה עבודה במקדש, וא"כ אין להזכירם בתפילה, שהרי התפילה היא כנגד הקרבנות, ומה שאינו בכלל קרבן אין צריך להזכירו בתפילה, וכמו שאין מזכירין בתפילה את סידור לחם הפנים אשר נעשית עבודתו בשבת, [וע"ע בבד קודש, סוכות. ובס' עמק סוכות, נב].